

وجميع الدنيا وما فيها بين يدي او ركبتيه وبيده لوج مکتوب فيه لا تمسكت يميننا ولا شمالا فقلت يا جبرئيل من هذا قال هذا
 ملك الموت فقلت له يا ملك الموت كيف تقدر على قبض ارواح جميع من في الارض بها وجمعا قال الاتري ان الدنيا
 كلها بين ركبتي وجميع الخلائق بين عيني ويراى تبليغان المشرق والمغرب فاذا انقضى اجل عبد نظرت اليه فاذا انظرت اليه
 عرفت اعوانى من الملائكة انه مقبوض عدوا عليه فيطشوا به يعاجون نزع روحه فاذا بلغوا بالروح الحلقوم علمت ذلك فلم
 يخف على شئ من امر ومرت يدى فانتزعت من جسده الى قبضتي ودرين باب روايات مست كه قرطبي بلا سند وخرج
 ذكرش كرده واز نجا معلوم شد كه قول ناظم كه حال ملكين مثل حال ملك الموت مست مفاد عبارت قرطبي ليست و جواب
 حقيقى آنست كه اين امر از ان جنس است كه ايمان بدان واجب است و تفاصيلش سپرد علم الهى است زيرا كه تفصيل آن
 نياده با آنكه قرطبي بناء سوال بر عدم جواز حلول شخص در دو مكان در يك وقت كرده و اين قياس احكام ابدان
 ملائكه بر بنى آدم است و قياس فاسدست زيرا كه ملائكه ارواح لطيفه اند و حق تعالى ايشان را قدرتى بخشيده كه بنى آدم
 بر معرفتش قادر نيستند تا بمسئل آن چه رسد و كيف كه يكى از ايشان با بين سما و ارض و ادراى هر از طرفه العين قطع
 ميكند و جلال سيوطى قائل است بآنكه اين مذكورات كائن مقدور غير محال بر بنى آدم است و كون در مكانين در آن واحد
 محال نيست و درين باب رساله تاليف كرده و نامش القول المنجلى فى تطورات الولي تهاده اگر چه اين كلام باطل و از
 هر دليل عاطل است قاله فى جمع التثنية و قرطبي در كلام خود تعرض بمسئله تجسم اعراض كرده و بسط اين جواب بجاي
 ديگر از تذكره نزد شفاعت قرآن براى مومن نموده و اين بجزى در كتاب وضه المشاق و الطريق الى الملك الخلاق
 حديثى در باب بيان توبه بصورت حسنه آورده و سيد علامه محمد بن اسماعيل گفته كه قول قرطبي بخلق ملائكه از ثواب اعمال
 خلاف چيزى است كه بار اظا هر گشته بلكه ظاهر آنست كه اين اعراض بنفسها اجسام ميگردند و همچنين عمل صانع در قبر و
 جلال او و نيست مانع از ان در قدرت الهيه و ايمان آورده ايم باحوال آخرت و عقل آنرا نمى شناسد و كه كيفيت
 آنرا نميدانند قالنا لا اله الا الله تعالى بالاعراض تنقلب اجساما بقدره خالق الاعراض و الاجسام و سيوطى در رساله المعانى الدقيقه
 فى ادراك الحقيقه كه در جواب استشكل تجسد اعمال و تجسد موت بصورت كبرش تاليف كرده نوشته تحقيق المشامل لذلك
 و بغير ان جميع المعانى المحقوله عندنا متصوره عند الله تعالى بصورة الاجسام و متشخصه بصورة الاشخاص و ان كنا
 لا نحسن ذلك لكوننا مجومين عنه و الاحاديث النبويه ناطقه به و شاهده له قال و ان رؤيه المنام من ذلك فان الرائي
 يرى فى منامه اجساما تادل باعراض فتلك الاجسام المرئيه هى صورة تلك الاعراض المرئيه فى عالم الملكوت بعدة
 احاديث تجسد ايمان و سكينه و صلوة و صيام و ذنوب و خطايا و رحم و اذكار و لعنت و معروف و منكر و ايام و غير ذلك
 سوق كرده فجزاه الله عنا و عن المسلمين خير سيد علامه محمد بن اسماعيل ميفرمايد و متامل تلك الاحاديث و ما فى معناها
 لم يذكر السيوطى فى تلك الرساله و ذكره فى سائر كتب لا يعنى ان يتوقف فى التصديق بتجسد الاعمال اصله انتهى و در

در مشور زير قوله تعالى اليه يعود الكفر الطيب والعمل الصالح ودر جامع كبيره غير ما ذكرته صوطي احاديث چند دين با
 ذكر کرده هر که عارف آن احاديث است تجسد اعراض را باخبار صادق وصدق بعلم يقين ميانه و در سبيل الرشد
 و در تقرير تجسد اعراض زير بحث ميزان آخرت اطالت كلام کرده و گفته که ان الموزون هو صور الاعمال و حافظ ابن حجر
 گفته ان الاعمال هي التي توزن و عن ابى الدرداء عن النبي صلى الله عليه وسلم قال يوضع في الميزان يوم القيامة اثقل من حنظل
 اخرجه ابو داود و الترمذي و محمد و ابن حبان الى غير ذلك من الاحاديث الصيوة و هي الكثير الطيب و اختار في منها
 الحليم و تعدل هذه الملك الكون و پس براي هر شخص دو فرشته مثل دو كاتب اعمال قرار داده و عبارتش در
 مشلح اين است الذي يشبه ان تكون ملائكة السؤال جماعة كثيرة يسمي بعضهم منكر و بعضهم نكير اذ يبعث الى كل ميت منهم
 اثنان كما كان الموكلان عليه لكتابة اعماله الملكين انتهى و حليم را ايد شافعية است و بارين اشارت کرد ناظم در قول خود

وقال بل ملائكة السؤال جماعة ككاتب الاعمال و بعضهم منكر و بعضهم نكير و بعضهم له المنكر
 و سماه فيرسل الله لكل ميت اثنين منهم بعضا للفتنة و لكن يرجع المشتت گفته بده دعوى من
 لا دليل عليها و انما هو قياس شبيهي كما قال شيبه فقااس على الكفة و لا يدخل هنا للقياس فاحوال الآخرة لا يجزي فيها القياس
 على احوال الدنيا و الاجواب لا بالايان باورد به النفس تفاصيل علمه الى الله تعالى و كلام حكيم ترمذي در وجه تسميه اين ملائكة
 منكر و نكير نقله عن شرح الصدور مشير درين كتاب بوضع خود مذکور شده فليد راجعه و من يقبل مثل النبي قال
 عياض ماهر المرضي سيد علام گفته لم اجد من قال ان مثل النبي صلى الله عليه وسلم في القبر عند السؤال انما قال في شرح الصدور
 انه سئل شيخ الاسلام حافظ العصر ابو الفضل بن حجر بل كيشف للميت حتى يرى النبي صلى الله عليه وسلم فاجاب انه لم يرد في حديث و انما
 ادعاه بعض من المتبحر به بغير سند قوي ما نقول في هذا الرجل و لا حجة فيه لان الاشارة الى الحاضر في الزمان انتهى و اين جواب
 و انظر مطابق جواب عياض است زيرا كوي نيز انكار و در و حديث درين باب کرده و هكذا اعنه اجاب ابن حجر

وقال لا اصل لهذا في الآثر و من غريب ما ترى العيان ان السؤال في القبر بالسريع و
 افق هذا شيخنا البلخيني و لو ادره لغيره بعيني و بقتني نسبت است بسوى بلقنه بضم و كقوله بلده است
 بصرو نام بلقيني شيخ الاسلام علم الدين است ناظم در شرح الصدور از فتاوايش نقل کرده که گفت ان الميت يسأل بالسؤال
 بالسريانية و لم اقف لذلك على مستند و حافظ ابن حجر عن ذلك فقال ظاهر الحديث انه بالعزل قال و قوله مع
 ذلك ان يكون خطاب كل واحد بلسانه انتهى و هو متجه بوجه ناظم به تبعيت اجماع اهل لغت ضبط لفظ منكر و نكير کرده
 و گفته و ضبط منكر بفتح الكاف و فلسف ادرى فيه من خلاف و يعني ميان ايه لغت و حديث
 گويم مجد الدين در قاموس بدان تصریح کرده و ذكر ابن يونس من صحبنا ان الذين ياتيان للموت نا
 اسمهما البشير و المبشر و لم اقف في ذلك على ما يورثه شيخ عماد الدين بن يونس از شافعية است و قيل

و انظر مطابق جواب عياض است

او خلافت ماثور از جمهر علماء است و فضل و حدیث را دوست و الفاظ احادیث درین باب بکرات و مرآت در کتاب
گذشته و همه جانان اینها منکر و کبیر آمده بلکه آنحضرت صلی الله علیه و آله مثل عمر بن خطاب فاروقی رضی الله عنه را فرموده فاما ک منکر
و کبیر کما تقدم و طبرانی در اوسط بسند حسن از ابن عباس آورده اسم الملکین الذین یاتیان فی القبر منکر و کبیر و این عام است
با آنکه کلام ابن یونس مبنی بر تعدد ملائکه است کما ادعاه اعلی عن غیره و لیس و ناظم در روز نشور شرح الصدور و احادیث
سوال را فراهم ساخته و در آن حرفی واحد مطابق دعوی ابن یونس و علینی نیست **ذکر الملک الثالث والرابع**

وقد اتی فی مرسل ضعیف ان السؤال من ثلاث یعنی و رابع اولئك الاثنان و اسحقوا انما کورد
مع دومان بنمونه بن حبیب مرفوعا آورده فیما فی القبر منکر و کبیر و تا کور و زمان ^{ای تم و بیست و پنج} ^{ای همان الملائکه} ^{ای الایمان} و قال ابن ابی جوزی هذا
احدیث لا اصل له یعنی موضوع است و ضمه تا یعنی است و روایت وقف ظاهر است و شیخ الاسلام حافظ ابن حجر الزیلعی
پرسید زکعت و روید فی این انتی و بیان است اشارت در نظم و بسکن ذکر این روایت در روز نشور کرده **تکرار السؤال**
سبعة ایام یکر السؤال للانام و فیما روای فی سبعة ایام یعنی هر روز یکبار یا سه بار یا چهار بار تا هفت روز

سوال میکنند کن ارواه ^{۱۰۵} بن حبیب و فی الزهد عن طاووس ^{۱۰۶} ^{یعنی ابو عبید الله محمد بن محمد بن}
شاهل شیبانی مروزی بغدادی رحمة الله تعالی و وی احد الاعلام و شیخ الاسلام امام سنی قطب الامم ^{۱۰۷} ^{تجدد الفقهما} ^{اسیما}
المحدثین است از خلقی کثیر در حجاز و شام و من و عراق شنیده و از وی شیخین بخاری و مسلم روایت کرده اند و القاضی
کثیره و کتب نافعه است و بود سید و روح جائزه قبول نیکو و چیزی از اموال ملوک نبی تا ند و نزدش سه موی زبوهانی
نبوی بود صلی الله علیه و آله و سلم وصیت کرد که کی را بر سینه دورا بر هر دو شپه او بنهد بیستی در سیرتس مجلدی تالیف ساخت
و هم این ابی جوزی مجلدی در سیرت او کاشته و فاش دو از هم بیع الاول سده احدی و اربعین و ما تین در بغداد بوده
مسندش چهل هزار حدیث است ذکر ذلک کلمه فی جمع التشتیت و محرر طور در تمام النبلاء قرری احوالت در ترجمه وی
نموده و طاووس لقب ذکوان بن کیسان بمیری تابعی فارسی عالم یانی جنیدی از ابناء فارس است که کسری ایشان بسوا
میں گیل کرده بود در ^{۱۰۸} ^{بفتح جیم} و لون که بلده در مین است سکونت داشت پنج کس از صحابه دریافته و از زید بن ثابت
و عایشه و ابو هریره و غیر هم اخذ نموده و از وی ابن شهاب و خلقی کثیر روایت نموده و بود راس علم و عمل از فضل و احسان
و علمای تابعین شهرتش کافی از وصف است چون ثور بن عبد العزیز و الی شد طاووس او را نوشت ان شئت
ان یکون ملک کل خیر فاستعمل الی الخیر فقال عمر کفی بها موعظة توفی سنة ست و مائة و حدیث زناظم در روز نشور ذکر کرده
و لفظه اخرج احمد فی الزید و ابو نعیم فی الحلیة عن طاووس قال ان الموتی یفتنون فی قبورهم سبعة احوال استجبون ان تطعم
عندهم ملک الا یام گویم این اثر مرسل است چنانکه در نظم بیان تنبیه کرده و اشارت بسوی اخرج ابو نعیم باین بیت نموده
و بعد ابو نعیم و اخبره فی حلیة ^{۱۰۹} ^{الجماسن} ^{در وجه} ابو نعیم کنیت حافظ کبیری رث شهره ^{۱۱۰} ^{عبد}

صاحب کتاب علیه الاولیاء رحمت سید علامه گفته کتاب نفیس جمع کل سعی حسن و قلیل علی تراجم افاضل السلف و غیر
 یعد نظیر و انتی اسناد عقل صم و هو مرسول و قد برنی من جهة متصل یعنی اگر چه در ظاهر مرسول است
 لیکن نزد عالمی انصافش از جهت نقل طایوس از صحابه نمایان میگردد زیرا که استصحاب طایوس درین ایام مستلزم آنست
 که این عمل نزدشان معلوم است پس اگر حکم انصافش باین جهت نکند پس این منقول از صحابه عاصد مرسول است چه از
 وجوه معتضاد ارباب کی موافقتش بقول با فعل صحابی است و درین همین بالاتفاق تجویبشان است تقریر مدعا ناظم
 و در جمع لثنت گفته لم اجد البهت التي اشار اليها انه يريد متصل بالمراد و هو الاصل في طایوس لا غير و حكمه الرفع كما قد
 قالوا انما اخطئوا في هذا بحال اشار الى ان حديث طایوس وان كان مرسلًا فإنه في حكم المرفوع و ذلك لما تقررت في اصول الفقهاء
 و غیر بان کل بیانی عن الصحابة و كبار التابعين مما لا يسرح ولا يجتمع فيه فان حكم الرفع فيكون دليلًا و ذلك لان الروای
 ثقة و امور الآخرة و البرئح مما لا یدخل تحت الاجتهاد بل لا یوجد الا عن الطرق النبویة من الوری قال الرازی فی الحصول اذا
 قال الصحابی قولنا ليس للاجتهاد فيه مجال فهو محمول على السماع تحسینا للفظ و ما روی طایوس من هذا القبیل انتهى فمذا مراد
 الناظم و به یعرف صحوة ردنا الكلام اعمیسی فی تعدد ملائكة السوال و كلام ابن یونس انهم جاءه قیاسا علی كتاب عیسات
 و السیئات فانه قیاس و القیاس كما قال الناظم و ليس للقیاس فی ذالالباب من مدخل عند ذوی الالباب

بای

بای

بای

و انما التسلید فیہ الالین و الاقتیاد حیث انبیا الصادق و وفیه ان قد كانت الصحابة
 یرون اطعامه استحبابه و گذشت قول طایوس انهم كانوا یستحبون ان یطعم عن تک الایام و ظاهر آنست که در
 یستحبون ضمیر برای صحابه است كما قال الناظم فی طول تلك السبعة الایام و معونة فی ذلك للقيام بتسلید انکه
 اطعام معونت است مدلول سیاق اثر طایوس است و بدان دلیل است بر حقوق صدقة بیت و نفع آن برای هر دو در قبر و پیشتر
 اشار الله تعالی خواهر آمد و مثل ذلك جاء عن عیاض و شاهد امر و یجاب بالواجب
 مقری کی مفسر سولی سائب بن ابی السائب است از سعد بن ابی وقاص و غیره اخذ کرده و بر این عباس حتی بارقرآن کریم
 راعرض نموده و نزد هر آیت توقف میکرد و می پرسید که در کدام یک از منازل شده است و قصه چه بود و بسیار فرمود
 تا آنکه بسزمن بابل رسید و هاروت و ماروت را دیده که همچو دو کوه سنگگون آدینجه انز پس تسبیح بر آورد و بیوش افتاد
 و فاش در سینه یکصد و سه بوده حاصل آنکه مثل روایت طایوس از مجاهد هم آمده و این عاصد و شاهد اوست و عنه
 ایضا تمکت الادواح فی مقهورها سبعا بلا منصرف یعنی مجاهد گفته مکت روح در قبر هفت روز می باشد
 تا آنکه سوال متقاضی گردد و این جریح روایت کرده که روح منافق چهل روز در فتنه می ماند و مومن هفت روز کما
 سیاتی فی کلام الناظم روح روی الجمیع فی القبور این در جیب و هو امام حافظ و منتخب ابن رجب بلفظ غیر
 معروف است و در جمع لثنت گفته و هو امام عالم صنبلی کثیر التالیف رحمه الله تعالی یعنی این همه را ابن رجب گفته

روایت کرده لیکن در نفس عمر بن الخطاب ازین آثار موقوفه چیزی نیست و الله اعلم و عن عبد بن عمیر و کذا

و ذالک فیما اورد جرجی اسناد عبید بن عمیر بن قتاده لیشی ابو حاتم کی در عهد نبوت متولد شده قاله سلم و غیره

اوراد که با تابعین شمرده و بود قاضی اهل مکة مکرمه حررهما الله تعالی و مجمع ذکر او در تقریب است با این یقین سبعا

مومن و اربعین ذوالنفاق یقین ماین اثر را ناظم در در شورش با این لفظ آورده و آنچه این جریری مصنف

عن الحارث بن ابی العاص عن عبید بن عمیر قال یقین رجلان مومن متناقضان اما المؤمن سبعا و اما المنافق فیقین اربعین

سبعا انتی سید علامه میفرماید و لم اره فی عن ابن جرجی کما فی النظم فانظروا وقع غلطانی نقل النظم و هر دو کلمه می آید

الا انه لا یؤخذ قوله و ابن جرجی اول اللذین بناه قد صنفوا العلم لئلا تد و بناه نص علیه احمد بن حنبل

و غیره من کل جبر معتلی یعنی امام احمد و غیره نص کرده اند بر آنکه ابن جرجی اول کسی است که در اسلام بتالیف

کتب پرداخته و یا تدوین علم ساخته عامری در غزالی نوشته عبد الملک بن عبد العزیز بن جرجی القرشی الملکی اول من صنف

الکتب فی الاسلام علی ما قبل و قد اثبت علی ابن خلکان و غیره وفاته فی سنه ثمانین و امانتی و تمام این بحث در خطبه

بذکر الصحاح است و غیره نوشته ایم و کما امام قد حکى فی کتبه ما قد عزی کابن جرجی فانتبه کما

الغریب ابن عبد البر فی تمهید و کوله من مقتضی و جمع تشبیه گفته التمهید کتاب لابن عبد البر

نفسین جامع و تقدم ذکر ابن عبد البر انتی و وی از ایراد مالک است تلاه فی شرح اللوط المخرجه با ابن رشیق و

کن ابن جرجی یعنی این هر دو مثل روایت ابن عمیر نقل کرده اند چون این روایت مخالف روایت طاوس و صحاح است

ناظم اشارت بسوی ترجیح میان روایت مذکور هر روایت عبید بن عمیر کرده و گفته و ابن عمیر من جاهد اجل

کن از من طاوس الخیر الببدال ما ذی زمان للصیغه قد ولد و قال قوم بلقاء سعد و ان

یلت الراجح ان یعد فی کبراء التابعین جدا بجملة قد قص فی عهد عمر و ذالک اشاول امر له ابتداء

ابن جرجی ذکر کرده که ولادت عبید بن عمیر در عهد رسول خدا صلعم بوده و او را دیده پس صحابی باشد و روایت صحابی ارجح

از روایت تابعی است بجز ترجمه داده کوی از کبار تابعین است و صحابی نیست و او اول کسی است که در مکة بعد عمر

رضی الله عنه مردم را وعظ گفته و قصص نبیاء علیهم السلام بیان نموده و حکایات قرون خالیه و وجود و عهد مذکور ساخته

سید علامه میفرماید ناظم محتاج این ترجیح بود زیرا که میان روایت مجاهد و طاوس و روایت عبید بن عمیر ترجیح منافات

زیرا که عبید موافق آن هر دو است و سبب لیکن اینقدر زیاده کرده که این خاص بمومن است و منافق سنی و سه روز زیاده بر مونا

مفقتن می ماند پس در روایتش زیادت است و زیادت عدل که منافق نباشد مقبول است کما عرف فی الاصول و علوم

احدیت بعد ناظم ایراد سوال بر روایت سبع و روایت اربعین کرده و گفته فان نقل فاکثر الاجزاء خالیة

قال

سه بار در یک مجلس آمده که در آن ناظم قدما شمر پس جواب داد و گفت جواب این سوال در اینجا مخرج اصح
 الذي يتيها يعني روايات خالي از ذکر تعدد و عدم ذکر است پس اثبات تکرار میکنند و انفي آن بسیار و بلکه مطلق
 بر یک بار و چند بار هر دو صادق می آید کما قال وکل ما جاء من الاقوال. یصدق بالمرّة والتعداد یعنی از
 اقوال و روایات مطلقه پس افراد بقیع همزه جمع فرد است نه بکسر همزه مصدر افزود و بر تقدیر که محتمل که مراد روایاتی باشد که
 با فرد بسیج من غیر آمده اگر چه قول او یصدق بالمرّة والتعداد ملائمش نیست زیرا که روایت مقیده بسیج خالی از تکرار است
 وکن قول او حکم هاتیک حکم المطلقه و حکم هذا کما زاد الثقة مشعر است که مرادش آن هر دو
 روایت طاوس و مجاهد است و مراد به هر دو روایت عبید بن عمیر یعنی روایت آن هر دو مقید بسیج است مثل مطلقه نسبت
 به روایت مقیده بار بعین پس زیادت روایتش همچو زیادت ثقة مقبول است کما قد مناه و این جواب بعینه در روایت آن
 هر دو روایت عبید بن عمیر جاری است نظریه سایر روایات متقدمه مطلقه حقیقه نه آنکه آن روایات در حکم مطلقه است
 و اگر ناظم قول خود و کما جاء الی آخره حذف میکرد و عوض قول خود حکم با یک الی آخره چنین میگفت و کل ما خل
 عن القیود مطلقه و کل ما قید من زیادة الثقة و انحصار ما هم می بود اول خود ظاهر است و اما ثانی پس
 از حیثیت شمول جواب است برای آنچه خالی از تقید بسیج و غیر است و برای آنچه مقید بسیج نه غیر است زیرا که مقید
 بسیج مقید است نظریه آنچه خالی از است و این اکثر روایات است و مطلق است نظریه روایت اربعین بر همه صادق است
 که زیادت ثقة است جوابش آنست که آنچه مقید است از باب زیادت ثقة است و بدان بیشتر اشارت کردیم و گفتیم که محبت
 ترجیح نیست بنا بر عدم تنافی بعد ناظم برای جمع میان روایات متضمار کرده و گفته که قرطبی بان سابق گشته است

الاثری للقرطبی کیف متع + بین روایاتها الخلف حقع + بان راوی البعض لو یفید الذي
 اثبتة الاخر فاجمع ذی و ذی + مراد قول قرطبی است که در جواب سوال ما رو گفته و حاصلش این است که در حدیث
 شیخین و ترمذی آمده که ملائکه سائلین دو نفر اند و در حدیث ابو داؤد و یک ملائکه آمده و این اختلاف نسبت باشخاص است
 و حدیث ابو داؤد احتمال دارد که مراد بدان سوال یکی و اتیان هر دو باشد و مشارکت در آمدن بودن در پرسیدن پس راوی
 اقتضای هر دو را یک مائل کرده و دیگر را ترک داده زیرا که وی در حدیث این نگفته که در قبر او جز یک ملائکه دیگری نمی آید
 انتهى مسید علامه فرموده این قاعده میان علماء معروف است که عدم ذکر عدم نیست انتهى گویم بعضی تسامح این است
 که اولش و کم امام قدس حکمی است تا این بیت اخیر موجود نیست و بعضی شرح هم آنرا گرفته اند اما در جمیع ائمتیت بدان تعرض
 نموده کما عرفت قال الناظم و جاء عن عبد الجلیل القسوی + فی شعب الایمان قول فادری ما عبد الجلیل
 بن عطیة قیسی قسری است و شعب الایمان نام کتاب یحیی است که در آن از وی این قول نقل کرده است ابو داؤد
 و نسائی و بخاری و در تاریخ از وی روایت کرده اند و احادیث او را خارج نموده این حجر مستقلانی گفته صدوق هم قول

نادر

مشارع الروح وقراین است الروح احسانک فی لغوی وافی عند ابی حاتم الیه اکثر اهل اسلام بر آنند که روح
 جسم است و برین قال است کتاب و سنت و اجماع صحابه زبیر که وصفش در آیات و احادیث بتوفی و قبض و اسکان و سوال
 و تناول و اخراج و خروج و تحزیم و تحزیب و رجوع و دخول و رضای و سخط و انتقال و تردد در بر رخ آمده و بانکه میخورد و
 می آشامد و می چرد و می آید و میگریزد و می شناسد و انگار میکند و جز آن از آنچه اجسام است و عرض متصف
 با این صفات میگردد و نیست شاکه در آنکه روح عارف خالق و مدبر کس عقولات است و این علوم اند و علوم اعراض اند
 پس اگر عرض می بود و علم بدان قائم می شد قیام عرض بعرض لازم می آمد و این فاسد است و اما آنکه روح و نفس یک چیز است
 یا دو شیء متغایر پس صحیح آنست که شیء واحد اند قال تعالی یا ایها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک اخصیه
 عرضیه و فرمود و طی النفس عن الهوی و اهل سنت مجمع اند بر آنکه روح محدث و مخلوق است نه قدیمه و اهل سنت
 نکرده اند درین حکم مگر زنازقه و منجمان تبعین بر حدیث روح محمد بن نصر مروزی و ابن قتیبه اند و از ادله این دعوی است
 حدیث الارواح جنود مجنونة ما تعارف منها اختلف و ما تناكر اختلف و مجنونة فی باشد مگر مخلوق و اما آنکه خلقت ارواح
 قبل اجساد است یا متصل وی پس بدان دو قول است اول قول محمد بن نصر و ابن حزم است و بران دعوی اجماع
 کرده و استدلال نموده بحدیث عمرو بن عبس مرفوعا نزد ابن مندبه بلفظ ان خلق ارواح العباد قبل العباد الفی عام فما تعارف منها
 اختلف و ما تناكر اختلف و سندش سخت ضعیف است و اهل مل از مسلمین متفق اند بر بقاء روح بعد موت بدن و فلا
 دران راه خلاف پیوده اند پس ما قوله تعالی است کل نفس ذائقة الموت و لا بدست که ذاتی بعد مدوق باشد
 مانند برین تقدیر روح بار و زقیامت یا فنا حاصل گردد پس اعاده کرده شود بنا بر ظاهر قوله تعالی کل من علیها
 فان یا تکرر و در استثنای قوله تعالی الا من شاء الله داخل باشد و برین مسلک دو قول است حکایما السکلی فی تفسیر
 بالذکر الشظیم و قال الا قرب انما لا الفی و انما من المستثنی کما فی فی النور العین انتهى و ابن القیم روح در کتاب الروح گفته است
 فی الروح بل تموت مع البدن ام الموت للبدن و حده علی قولین و الصواب انه ان ارید بذوق الموت مفارقة لها
 فنعم هی ذائقة الموت بهذا المعنی و ان ارید انها تعام فلا بل هی باقیة بعد خلقها بالاجماع فی نعیم او عذاب و عن حمون
 بن سعد و ذکر که رجل یذهب الی ان الارواح تموت بموت الاجساد فقال معاذ الله هذا قول اهل البید فان قبل باقی
 شیء تمايز الارواح بعد مفارقة الاشباح حتی تعارف و هل تشاکن شکل اجیب بان الارواح ذوات قائمه بنفسها
 تصدق و تنزل و تنفصل و تذهب و تجی و تحرك و تسکن و علی ذاک اکثر من ناله و میل بقرة منها قوله تعالی و نفس
 و صا سو اهما فانها سواة قال عن البدن الذی خلقک فسواک نسوی بید ذاک القالب بنفسه فتسویة البدن تابعة
 لتسویة النفس فان سواها سواها تعلم انها تاخذ من بدن اصورة تمیز بها عن غیرها فانما تاثر و تنفصل عن البدن کما
 تاثر البدن بفعولها فیکتسب البدن الطیب و الخبیث منها کما کتسبها فی سنة قال بل تمیز با بعد المفارقة کما یظهر

من تميز الابدان والاشتهاء بينهما بعد عن اشتباه الابدان فان الابدان تشبه كثير اوالا ارواح فصل ما تشبه
قال ويوضع هذا المثلثا به ابدان الانبياء والائمة وهم تميزون في علنا اظهر تميز وليس لك التمييز اجمال مجرد
 ابدانهم بل هي باعتراف من صفات ارواحهم فانت ترى اخوين شقيقين شبيهم في الخلقة غاية الاشتباه وبين روحها
 غاية القباين وقل ان ترى بدنا قبيحا وشكلا شنيعا الا وجدت على نفس تشاكلا متناسبه وقل ان ترى آفة في بدن والى في
 روح صاحبها آفة متناسبا ولما تاخذ اصحاب الفراسة احوال الناس من اشكال البدن وقل ان ترى شكلا حسنا و
 وصورة جميلة وتركيبا لطيفا الا وجدت الروح المتعلقة به متناسبه له واذا كانت الملائكة تميز من غير ابدان تعلم ذلك
 ابن قلاوون البشريه اولى والعذاب على الروح واجد معا باتفاق اهل السنة وكذا يقول في النعيم واخرج ابن مندة عن
 ابن عباس رضي الله عنه قال ما تزال النصوص حتى تخصم الروح اجمدة فقول الروح للجسد انت فعلت ويقول الجسد للروح
 انت امرت انت سولت فيبعث الله لك يقضى بينهما ان شكلك مثل رجل متعدد بصير واخر ضرير وعلا بستانا فقال الحق
 للضرير ان ارى اهلنا تمارا ولكن لا اصل البيا فقال للضرير اركبني فركبنا ولها فايها التعدي فيقولان كلاهما
 فيقول لهما الملك فايكما قد حكمتا على انفسكما يعني ان اجمد للروح كالمطية وهو اركبها واخرج الدارقطني في الافراد
 من حديث انس نحوه انتهى وكذا ثبت في روح را چهار خانه است و حكم هر خانه جداست فراجع وحاصل معنى بيت مذکور
 انست که روح بعد به شدن از من در نعمت و ناز است یا در عذاب ناساز او یک محبوس است
 ملائک الفتنة فانهم حواسهم بياتارها الى اذ دست فرشتگان فتنه محبوس است بعده از شیخ عبد الجلیل
 قصرى بواسطة جزولى نقل این روایت کرده گفته و عنه نقل آورده الجسد وى هو تضیانی حیة النفس
 یعنی جزولى این روایت را تروی آورده و آنرا پسند کرده و این روایت افاده نموده که ارواح را بعد موت حالت
 یکی نعیم و دوم عذاب المیم سوم حبس از عقاب ابن القیم فرموده مسئله سفر الارواح بعد الموت مسئله عظيمة لا تلقى الامم السمیع
 و قد قيل ان ارواح المؤمنین کلهم فی الجنة الشدیدة و غیرهم اخصم کبیرة نظیر حدیث کعب ام بانی و امم بشری و ابی سعید
 و ضمیر و نحوه و لقوله تعالی فاما ان كان من المقربين فروح و روحان و جنة تدعونه و الارواح معهما
 من البدن الى الجنة مقربین اخرتها فی الجنة نعیم و اصحاب یمن و حکم لها السلام و هو تمنع من سلامتها من العذاب کذبة
 ضالة و اخبار ان لما نزل من جمیم و فضیلة جمیم و قال یا ایها النفس المطمئنة ادجي الی دیک راضیة
 موضیة فادخلی فی عبادی و ادخلی جنتی قال جماعة من الصحابة و التابعین انه یقال له ذلك عند
 خروجها من الدنيا علی لسان الملك بشارة و یؤید بقوله تعالی من آمن آل یسین قبل ادخل الجنة قال
 بالبت قومی یحصلون و کلام در مقام ارواح پیش ازین گذشت و ابن القیم گفته ان الارواح متفاوتة فی مقامها
 فی البرزخ اعظم تفاوت و لا تعارض بین الادیة فمنا ارواح فی اعلى علیین و جملة انبیاء و هم متفاوتون فی منازلهم

كما راجع النبي صلى الله عليه وسلم في ليلة الاسراء وثمها ارواح في جوهل طير خضر تسرح في الجنة حيث تشارت وهي ارواح بعض الشهداء
 لا جميعهم فان منهم من يحبس عن دخول الجنة امدين او غيره و منهم من يكون على باب الجنة و منهم من يكون محبوسا في قبره و منهم من يكون
 محبوسا في الارض لم تقبل روحه الى الملاء الاعلى فانها كانت روحا سفلية ارضية فان النفس الارضية لا تجامع الا نفس
 السماوية كما انها لا تجامعها في الدنيا فالروح بعد المفارقة تلحق بالشكالها والمرجع من حب و منها ارواح تكون في تنوير
 الزناة و ارواح في نهر الدم الى غير ذلك فليس للارواح سعيدا و شقيما مستقرا و احدا و كلهما على اختلاف محالها و تبان
 مقارناتها اتصالها بجسودها في قبورها بالعصا من النعيم و العذاب ما كتب له انتهى و انما بين القيم از تفاوت مقرر و ان
 ذكره اقول اهل علم و آثار صحابه و اخبارهم فوجدوا عاصدا و استضيظ ان همه در دنیا خواهان درازی است در منزل
 بن شریک گفته ارواح آل فرعون در اجواف طیر سود مستقیم و شام بر نار می آیند این است بعضی آنها و ارواح شهداء
 در اجواف طیر خضر است و اولاد مسلمین که سخت ز سیدة عصا فیرند در جنت و نحوه عن الضحاک بدون ذکر الاولاد و نحوه عن
 ابن مسعود و درین باب روایات بسیار است که در منشور آنها را آورده و در جمع التفتیت بابی در عذاب کافر در قبر از قرطبی
 نقل کرده و قصه ابو جریل و عذاب ابن ملجم ذکر نموده و حدیث ابی امامه در رویای آنحضرت صلوات الله علیه که نزد ابن خزیمه در بیان
 حبان و حاکم و بهیقی و طبرانی است و در ان انواع عذاب رجال و نسا کاذبین و زناة مذکور است ایراد نموده و گفته و
 فی الاممات حدیث طویل را می صلوات الله علیه من المعذبین فاما حصل انه يعلم من مجموع ما ورد ان الارواح بعد الموت منعمة
 او معدية ابن القيم رح گفته عذاب قبر دو گونه است یکی دائم و آن عذاب کفار و بعض عصیان است دوم منقطع و آن عذاب
 عصیان خفیف است هر تفع می شود از ایشان و این رفع گاهی بدعا یا صدقه و نحو آن باشد و در بدائع گفته از خط
 قاضی ابویعلی در تعالیق نقل کرده ام که لا بد من انقطاع عذاب القبر لانه من عذاب الدنيا والدنيا ما فيها منقطع فلا بد ان يلحقهم
 القنا والبلا ولا يعرف مقدار مدة ذلك و در شرح الصدور بعد این نقل گفته و مؤید اوست قول مجاهد الكفا و جنة يجدون
 فيها طعم الموت حين تقوم القيامة فاذا صبح اهل القبور يقول الكافر يا ويلنا من بعثنا من عوقدنا فيقول المؤمن انا
 جنه هذا ما وعد الرحمن و صدق المسلمون انتهى سید علامه گفته و اذا عرفت هذا فقول اننا ظلم ان من الارواح
 ما يكون محبوسا عن فتنه لم اجده بل ظاهره الاستئناس من الاحاديث من اول الكتاب ان اخذه من فتنه القبر ولا يحبس عنها و الله
 اعلم بما رواه انها فتنه اخرى و هذه المسئلة انما هي اودعتها كراسته لطيفة مراد مسئلة تقسيم ارواح
 بسوی ششم و هفتم و مجوس است چنانکه ظاهر سیاق اوست و شرف یعنی علو است و کراسته واحد کراسته است قال ابو جهر
 ابو جعفر نخاس گفته معنی الكراسته اللثيمة المنصوبة بعضنا الى بعض والورق الملصق بعضه ببعض من قولهم رسم مكرس اذا
 الصقت الریح التراب به و ما ورد في تفسيره خو و گفته اصل کراسته علم است و منه قيل للصفيحة الكراسته انتهى مراد کراسته
 در اینجا جزو کتاب است ضمنها فوائد انفسية لمن له اهلية انيسة يقال ضمنه الشيء تضمينا فتضمن

وکل شیء جعلته فی وعاء فقد ضمنته اياه وفضلت ما تضمنته کتابک ای ما اشتمل علیه وکان فی ضمنه ای فی طیه وقرآن ونبیته
 مغرب فیهاست وانیس معنی مونس است وکذا کل ما یونس به اذ شهرت عنی ملاء البلاد واولاین بعضیها
 من احد یعنی امر این رساله متفحص و نظر هر گردید وجمع لغتیت نوشته شده رساله که اقص علیها ولا عرفتها است
 واما بلاد بالانکار من لیس اهل الحفظ الا نادیا ویر معنی اسرع وکی بالیدر لمبادرته الشیخ الطایف فی بلایه
 یعنی چون این رساله از من شهو شد و احدی آنرا نمی شناخت کسیکه محدث نبود شبانی بانکار کرد وگفت که مضمون این
 رساله صحیح نیست و همین است حال تا واقفان هر زمانه که هر چه را شیء دانند و دست ایشان تا ذروه اطلش زرسیده نزد
 وقوف بران تعجب برد و انکار میکنند و کذب با ما بحیطوا بعلمه و تفصلا در امور موجب انکار عدم بلوغ با وج تحقیق می شود و کینت
 که سکونت حقیقت تقلید راه بسیاری از سالکان دین زده است و از برکات شرع همین و رحمت احادیث و آیات
 کتاب مستبین و سنت سید المرسلین صلعم محروم ساخته الامن عصمه الله تعالی و قلیل ما هم فلیتدبر و من عند الیس
 من اهل المعتدک + فذاک ذو سماقة بلخ ادرک + گو یا مرا بهت که در اینجا خذله اطلاق است و باهل او ایمن علم
 یعنی اول صاحب حماقت و سفاهت است که با وجود علم مبارزت بانکار کرده و ثانی که ضعیف الاطلاع و قلیل العلم است
 ناتوان بین است یقال رک الشیء یرک بالکسر رکه و رکاکه ای رقی و ضعف فهو رکیک و منه قولهم اقلعه من حیث رک
 تاصل آنکه انکار جاهل حماقت و انکار عالم رکاکت است و این بلایی است که کمتر کسی از اهل علم و ایمه دین از ان نجات
 یافته خصوصاً از دست معاصین که غالباً معاندین و حسود اند علی قاری و اشال او را نیز از دست این جمله فریاد است
 و همچنین متقدمین اولیکن حق تعالی حق را باقی و باطل را فانی میگرداند فصنت ما الفتاه عن بذله فان هو
 لو یقتل و امن اهله + و انما یصلح للافاده + ذو ادب ترجی له السیاده + در جمع لغتیت گفته
 که ذو وقع انکار من جماعه من اهل عصره لما اشتمت علیه الکراسته التي ذکرها و ذاک لقصورهم عن معرفه ما عرفه و لضعف
 فصان بعد ذاک مؤلفه عن کم یکنون من اهل انتمی و مراد بیادت در اینجا ریاست و تقدیم بر غیر خود است اهل علم گفته اند
 بر تمیز اقتدار شیخ در احوال و اسرارش واجب است و اگر استاد با شاگرد بساطت کند شاگرد را باید که با و مزاح ننماید
 بلکه در توقیر و تعظیم همیشه بغیر اید و با وی معامله با جلال و تحیت فرماید و بر مؤلفات شیخ خود و دیگر اهل علم که در رتبه
 از وی بالاتر باشد دنیا یا دنیا و لب اعتراض بلا فهم و ادراک نکشاید و اگر شبهه بخاطر بگذرد با داب تمام حل آن شکال
 نماید و بر وجهی نپرسد که موجب لال خاطرش گردد و این معنی سبب شفاوت و ارین این کس شود و از برکت علم و ادب
 محروم ماند چه حق معلم و استاد زباده از حقوق والدین است چه باین سبب حیات فانی اند و علم سبب حیات ابدیه
 سرمدیه تا آنکه گفته اند که عقوق استاد را تو نیست یعنی اسارت در خدمتش بسیار است و نعم قلیل **هـ** ان المعلم
 والطیب کلها ما لا ینصوان اذا هما الحویکرماء فانظر للاثان جفوت طیبیه + وانظر

کجواتک ان حضرت معلما، خاتمة قال الناظم الا لکافی دومی فی السنة عن بعض اهل
 الكشف اهل الراية بان شه ملکین یز لان یلقنا الحجۃ جین یسألان نام لکافی ابو القاسم
 بیه السدین حسن بن منصور رازی طبری مست فقیه شافعی محدث بغداد بود کتابی در سنت و کتابی در رجال صحیحین و کتابی
 در سیرت الیف کرد لیکن موت تعجیل کرد و زود در گذشت و کشف دلغت بمعنی اطهار است و مراد ناظم در اینجا معنی صطلا
 مناوی گفته الکشف اصطلاح الاطلاع علی ما وراء الحجاب من المعانی الغیبیة والامور الخفیة الحقيقية وجودا و شهودا و اثباتا
 و اگر چه کشف حجت شرعی نیست لیکن اگر موافق دلیل سمع باشد استیناس بدان مضائقه ندارد و شرح الصدور گفته
 اخرجوا الکافی فی السنة بسنده عن محمد بن نصر الصانع قال کان ابی مولعا بالصلوة علی الجنائز من موت ومن لم یغیر
 فقال یا بنی حضرت یوما جنازة فلما دفنوا نزل الی القبر نفسان ثم خرج واحد و بقی الآخر وحشی الناس التراب فقلت
 یا قوم یدفن حی مع میت فقالوا ما ثم احد فقلت لعل خیل الی ثم رجعت فقلت ما رایت الا اثنين خرج واحد و بقی الآخر
 لا ابرح حتی یکشف السدی ما رایت فحلت الی القبر فقرأت عشر مرات یس و تبارک و بکیت و قلت یا رب کشف عمارت
 فانی اخاف علی عقلی و دینی فانشق القبر فخرج منه شخص فولی مبادر فقلت بعبودک الا و قفت حتی اسألك فما التفت
 الی فقلت الثانية و الثالثة فالتفت الی فقال انت نصر الصانع فقلت نعم قال تعرفنی قلت لا قال نعم بل کان من ملائکة
 الرحمة و کلنا بابل بسنة اذا وضعوا فی قبورهم زلنا حتی نلتئم الحجة و غاب عنی انتهى سید علامه محمد بن اسمعیل امیر کشف
 اعلم ان الناظم قد جعل الکشف عمدة هذا حکم و بحسب ان شاء الله صدقه الا ان الکشف لا یستدل به و لا بالامام فی الاحکام
 قال العلامة الامام ابو العباس بن تیمیة شیخ الاسلام فی کتابه منهاج الاعتدال ما حاصله ان الکشف و الامام لا یفتی
 الیهما فی الاویان و الاحکام قال لو کان الامام طریقا لکان رسول الله صلعم احق من قضی به و قال صلعم قد کان فی الامم
 حی ثون فان ین فی امته احد عمر و علی هذا ظم ین عمیرکم بالامام او بجم و ما یقع علی قلبه حتی یعرض ذلک علی الکتاب السنة
 فان وافقه قبله و الارب و انتهى و الامام دلغت بمعنی انداختن چیزی در دل است کما یقال الحمد لله لعله قد عرف
 ایقاع شی در دل بروجی که صدر بدان مطن گردد و او تعالی بعض اصفیای خود را بان خاص میفرماید لیکن اگر از غیر
 معصوم ظاهر شود و حجت نیست بنا بر عدم ثقت بخواطر او زیرا که مامون نیست از وسیله شیطان و گفته اند که فقط در نظر
 یلمم حجت است و قیل مطلقا حجت است با دله غیر مجدی قال القاضی زکریا فی شرح اللب و هو من ائمة الشافعیة و در
 نفسیه که مؤلفش از حنفیه است گفته که الامام از اسباب علم نیست قواہ سعد الدین فی شرحه و نیست فرق میان کشف
 و الامام که دعوی و عن شقیق ان من یعانی بدعیته و اداء القرآن شقیق بلخی زاہد بقی مشهور است مراد که
 هر که قرآن را پیشم خود در مصحف میخواند از اقرات قرآن تلقین حجت میکند در جمع لتشتیت گفته و لم اجد رواية شقیق
 بلغظما انتهى و فی بعض جہات عدم آثار و بعضها اخرجها البزار یعنی در این شقیق ذکر کرده چند آثار

هم آمده است و بعضی آن آثار را هزار خراج کرده و آثار جمع اثر است و رفع آن بسبب بدست از عده است که زانی
 الجمع لیکن در نسخ دیگر بجای عده لفظ نه آمده و این نظر است و اکثر اطلاق اثر بر چیزی آید که مرفوع است کما تحقیقاً ذاک
 فی نهج الوصول الی مصطلح احادیث الرسول و حدیث معاذ رضی الله عنه و اثبات سوال گذشته و ن جمله تا و اخصی
 قبره و ستوی علیه التراب و تفرق عن اصحابه اما منکر و کثیر مجلساً من فی قبره فیجی القرآن حتی کیون بینهم و بیننا فیقولان لیک
 عنده حتی نسأل فیقول لا ورب الکعبه انه لصاحبی و خلیلی فان کفتمنا لعمراً بشی فاصفنا لهما امرنا و دعانی مکانی فانی لا افارقهما
 او خلا الجنة و روی الطبری مرفوعاً یونی الرجل فی قبره فاذا اتی من قبل راسه دفعت قرآءة القرآن و اذا اتی من قبل یدیه دفعت
 الصدقة و اذا اتی من قبل رجلیه دفعت شیه الی المساجد الحدیث و روی ابو نعیم بن بشیر بن المهاجر عن عبد الله بن زید عن
 قال کنت جالساً عند رسول الله مسلم فسمعت یقول ان القرآن یقی عناصبه یوم القیامة حتی یشق عنه قبره کالرجل الشاب
 فیقول لہل تعرفنی فیقول ما عرفک فیقول انما صاحبک القرآن الذی اظلمت فی الوجود و اسهرت لیک و ان کل تاجر
 من وراة تجارته و انک من وراة کل تجارة و روی ابو یعلی عن عبد الله بن عمر و موقوفاً ان القرآن و الصلوة شیفتان یوم القیامة
 لصاحبهما گویم چون قرأت قرآن روز حشر شفاعت کند تفسیر قرآن بالاولی الشاهد الدعای شفیع خواهد بود و کلام وسیله
 نجات اقوی تر ازین باشد که یکی بنده خدایت کلام مولای خود کند و با تصوار مقاصد خدا و رسول و صلی الله تعالی علیه
 و علی آله وسلم پردازد و یوم القیامة باقی الناس قاطبةً بصحائف الاعمال لا لوزان و اذا استملت
 بصا انیت فقولتی قد جئت بالتفسیر للقرآن اللهم شفیع فی القرآن و نجی من عذاب القبر و النیران او غنی
 بر حمتک و عفوک جنۃ السلام و دار العنوان قال الناظم رحمه الله تعالی هذا انما ما اردت نظمه و اسجل لله
 الذی انما نظمته للمؤمنین تبصوه و ارجو به التثبت عند الذکره معنی تثبت در ذکره و ذکره بکوشش
 ازین گذشته و مجازات از جنت عمل باشد از مکافات عمل غافل مشو که گویم و در جو زجونی خصایفه
 و نصفها سریه و ابیاتها کالاجهد الدیه سری یعنی نفسین است و در سری منسوب بسوی ذکر مر و انست که این
 ابیات دراضات الفاظ و مبانی و اشراق مضامین و معانی همچو کواکب درق است و بعضی شرح سریه را در اینجا معنی
 پاره از جیش گرفته اند و الاول ولی و احسن الله علی ما یلهو و تنوع علی نبیه اسلم و ای و صلی لما تقدم
 فی اول الکتاب فحتم بما ابته به و قال فی الجمع عند الصلوة و لم یذکر الال و الاصحاب کانه کتفی باسلف فی اول اللیات
 فانها کلام واحد و شی متحد و الله بحسن جزاءه عن الاسلام و اهل و یرید من احسانه و فضله انتمی و اقول ارجو من ابی
 حسن الاولی و انما تمه و النجاة من فتنه القبر و حذاب اللحد و النار کا طمه و قد اخرج السلفی عن سبیل بن عمار قال رايت
 زید بن یارون فی المنام بعد موته فقلت ما فعل امک قال اتانی فی قبری ملک فطمان فطمان فقال اما ربک
 و من ربک و من ربک فاخذت بلحیتی البیضاء و قلت لشی یقال بذا و قد علمت الناس جو کجا تا من سنه فذمها و قال

تذکره اشعری قد خلدت سنه

الكعبة عن جبريل بن عثمان قلت نعم قال انه كان يبعث عثمان فابغضه الله ثم قال انتم نومة العروس فلا رومة عليك
 بعد اليوم وتعل ان تكون حتى كحجة زيد بن هارون رحمة الله تعالى واياه وان لم يبلغ مبلغه عند السبر والعمر والتميز ما
 على الله بعزير وآسال المدان يصلي وسلم على سيدنا ومولانا وجدنا واولانا محمد المصطفى احمد المحمدي وان يجتمعنا عليه عند
 العطش الاكبر ويحطنا معه في نهر الكوشروان يحشرنا تحت لوائه ويحفظنا من كرب المحشر فان من حشرني في المحل فقد فاضت
 النوار السعادة عليه وتوجهت ركائب الغفران والرضوان اليه انه بالمؤمنين ردت رحيم فعليه وعلى آله الصلوة والتسليم
 اللهم افعل ذلك بي وبوالدي واخوتي واخواني واولادي وابلي وشايعي في العلم واصحابي ومن اجبني في الدين عانني
 على سلوك الصراط المستقيم وهذا آخر ما جرى به القلم في شرح الابيات للسيوطي رحمة الله تعالى اعلم وعلما تم وفصله اسم
 قف سيد علامه محمد بن اسماعيل بن الصلاح الامير اليماني رحمه الله تعالى ورجع استشيت ميفرايد ثم اني لما فرغت بحمد
 من شرح هذا النظام وايداع شرحه فواتد تروق لذوي الافهام صديت ان احلها بنظمي لرسالة الجلال السيوطي رحمة الله
 بشري الكليب بلقا، الحميب وشرح ذلك بما رجوها من الاثابة اجزل نصيب انما ضمت اليه لان ابيات التثبيت
 وشرها من قسم الترهيب وبشري الكليب من قسم الترغيب ورايت الله تعالى يجمع في كتابه بين هذين الامرين كشيرا
 فياتي بالوعيد ثم بالوعد وعكس ذلك في عدة آيات فالسائل ان يجعل مرقوما في صوائف احسانات ويجوبه ما اسلفناه
 من السيئات ويجعل الموت راحة لنا من الآفات ويجعل القبر لئلا روضه من يارض اجنات وهذا اول ما نطقناه وشرحناه
 وجعلته كالذيل لالبيات التثبيت وسميته تانيس الغريب بالنظم وشرحه لبشري الكليب انتهى بتنا على هذا محر سطوع عفا الله
 ما جناه واستعمل فيما يحبه ويرضاه بعد فراغ از شرح ابيات مذكورة تبعا لهذا السيد الامام بايراد نظم شرفيش مي پرواز دو
 بشرح ابياتش مي سازد تا ترهيب همدوش ترغيب گردد و كل نصيحت بفيض ضم اين ضميره رعنا شود وكيف كه بهيچ فرد بشر
 را درين عالم فاني و در برنخ آنجهاني از رخ و راحت گزيرو گزيروست **س** درين چمن كه بهار و خزان هم آغوش است
 زمانه جام بدست و جنازه بردوش است پس جمع ميان اين هر دو امر سبب ظمانيت خاطر و تلج صدر ساكان صراط
 هدايت است و سميته ضالة الناس الكليب في شرح المنظوم المسمى تانيس الغريب وبالسد التوفيق قال السيد رحمه الله تعالى
 المحل **س** على التوفيق، لشرح هذا المنظم بالتحقيق، شرحا بديعا قد حوى نفايسا، ودفعتها اللذ
 علميسا، ثورايت بعد شرح المنظم، اني اذيل نظمه بنظمي، سماحوى بشري الكليب فاستمع +
 عسى بلقبياك الحميب ينفع + بيان ماورد من خيرية الموت للمومن وما يناسب ذلك
 قد قال خير الخلق ما معناه + تحفة من يومن في لقاءه + الموت ما من راحة سواه + رجحانة
 عظيمة تلقاه + وانما الدنيا له كالسجن + ان مات لويبق له من حزن + وانه خيل من الفتن +
 وفي الحياة لا يزال في محن + والموت كفارة لكل مسلم + يا حبا يا حبا من مغلو + ودين نظم شريف برا

موت نسبت به مومن چهار نام ذکر کرده و گفته که موت تحفه مومن و راحت مومن و ریحانه مومن و غنیمت مومن است و
 دنیا برای مومن است و موت خروج از آن جن باشد و کفاره است برای هر مسلم و هر من بهتر از فتنه است و درین باب احادیث
 مرفوعه وارد گشته **عن عبد الله بن عمر رضی الله عنهما** قال قال رسول الله **صلی الله علیه و آله** تحفه المومن الموت اخرجه ابن المبارک فی الزهد
 و ابن ابی الدنيا فی ذکر الموت و الطبرانی فی معجم الکبیر و المحکم فی المستدرک **و عن** الحسن بن علی بن عیسیٰ السلام ان رسول الله
صلی الله علیه و آله قال الموت ریحانه المومن اخرجه الدلمی فی مسند الفردوس **و عن** عائشة رضی الله عنها قالت قال رسول الله
 الموت غنیمة المومن اخرجه الدلمی ایضا **و عن** محمود بن لیبید رضی الله عنه ان النبی **صلی الله علیه و آله** قال بکیرة المومن الموت و الموت
 خیر له من الفتنه اخرجه احمد سعید بن منصور بسند صحیح **و عن** عبد الله بن عمرو بن العاص ان النبی **صلی الله علیه و آله** قال الدنيا سجن
 و سنته فاذا مات فارق السجن و سنته اخرجه ابن المبارک فی الزهد و الطبرانی فی الکبیر یعنی دنیا زندان مومن و قحط است
 پس چون برود گذشت زندان و قحط را **و عن** انس قال قال النبی **صلی الله علیه و آله** و سلم الموت کفارة لكل مسلم اخرجه
 ابو نعیم سیوطی در جامع کبیر گفته اند صحیح ابن العزیمی و رواه البیهقی ایضا و تحفه بمعنی تبر و لطف و مال نوست و تعلیم فائز
 شدن بچیزی است بلا مشقت و ریجان گیاهی خوشبو است و کفاره خصم سائر و ماحی خطیہ را گویند قال القزلبی انما
 جعله کفارة لما یقاہ المیت عنده من الآلام و الاوجاع و قد قال **صلی الله علیه و آله** ما من مسلم یصیبه اذى من شؤکة فافوقها الا کفرانته
 بها من سیئاته فحافظک بالموت الذی سکرته من سکرته اشد من ثلاث مائة ضربة بالسيف انتهى اقول و کذا کما تسمیة
 غنیمة لما ینال منه من الاجر و الثواب کما سمي **صلی الله علیه و آله** الصوم فی شئنا الغنیمة الباروة فلما سماه تحفه فانه یرا بالعباد المومن لطفه
 به بخرجه مولاه من الاکدار الی اشراف جوارکما قال التمامی جاودت اعدائی و جاود دینیه و شدان بین
 جواره و جوادمی و لند اور حدیث تیم داری آمده که او تعالی ملک الموت را میفرماید بر و بسوی دوست من و بیار
 او را که من تجر به کرده ام او را بسرا و وضرا و یا فتم او را و جایکه خواستم پس بیار نزد من او را راحت هم او را بگو
 دنیا و عنوم او و حدیث و این حدیث در شرح ابیات گذشته **و عن** ابی قتادة قال **رضی الله عنهما** قال قال
 مستریح او مستراح منه فقالوا یا رسول الله المستراح و المستراح منه فقال العبد المومن مستراح من تعب الدنيا
 و اذا بالی رحمة الله العبد الفاجر یستريح منه العباد و البلاد و الشجر و الدواب انما یستريحان و لنعم قلیل من تو جان
 زی که چو میری برهی + نه چنان گر تو میری برهند و حافظ شیراز گفته سه چنان بری که اگر خاک ره شوی کس را
 غبار خاطر از به گذار ما نرسد + و دیگری گفته سه یاد داری که وقت زادن تو همه خندان بدند و تو گر بیان آنچنان
 زی که وقت مردن تو همه گریان بوند و تو خندان + و دنیا را زندان مومن نام فرمود و درگ را خروج از زندان
 مقرر کرد و سخن بمعنی صبر است و صاحب اور اسجان گویند و جموس بودن مومن در دنیا بجهت آنست که تا در دنیا
 ممنوع با و امر و نواهی شرعیست از تفریط و رواج و از ارتکاب مناسی و فحاشی زین هر دو کار جز بفرار دنیا

دست بهم نمیدهد گوید در سخن مصائب نیا و فتن این سخن سر او مدافعت اعداء و مدارات اصدقا، و مکاره تکلیف
 و بلاست منصور فقیه گفته ^{که} قد قلت اذ مدحو الحیوة واسرغوا فی الموت الف فضیلة لا تعرف منها
 اسان لقائه ببعثته. و فراق کل معاشر لا ینصف و دیگری گفته من کان یحوی ان یعیش
 فان فی حق المحب بان اموت فاعتقا فی الموت الف فضیلة لو اطا. عرفت لکان سبیله ان ^{بعثتاً}
 لیکن مدار این فضیلت در موت بر حسن خاتمه است و لهذا از تنای موت در احادیث صحیحی نمی آمده و سبیل تهتری گفته
 تنها نمیکند موت را مگر سه کس یکی جاہل از حال مابعد موت دوم گریزنده از قضا و قدر یعنی مصائب نیا سوم مشتاق
 لقای ارفعالی بعض عرفاء گفته اند الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب و علی گفته اند موت عدم محض و فنا می صرف
 نیست بلکه انقطاع تعلق روح از بدن و مفارقت از تن و تبدیل از عالی بحالی و انتقال از داری بداری است سه
 یوما بحزوی و یوما بالعقیق و یوما بالخلیصاء و ابن عمر گفته دنیا جنت کافر و جهنم است
 و مثال مومن نزد خروج از آن مثل مردی است که از زندان بیرون شد پس متقلب گردید در آن متفسخ شد و این لال
 از عایشه مرفوعاً آورده دنیا لا تصفون من کیف و هی سجنه و بلاؤه و عن الربیع بن خثیم قال ما من غائب ینظره المومن
 غیر له من الموت و ابن مسعود گفته لیس للمومن احوه دون لقاء الله و عن مالک بن معول قال بلغنی ان اول سرور یدخل
 علی المومن الموت لما یری من کرامته الله و ثوابه و ابوالبرداء گفته ما من مومن الا و الموت خیر له و ما من کافر الا و الموت شر
 له فمن لم یصدقنی فان الله یقول و ما عند الله خیر الا براد و لا تحسبن الذین کفروا انما علی طعن خیر لانفسهم
 الا یہ و مسروق گفته ما غیبت شیئاً کمومن فی محبة قد امن من عذاب الله و استراح من الدنيا فائدة دوم آنکه در زندان
 ساختن دنیا برای مومن و بهشت ساختن آن برای کافر سوال مشهور است و آن این است که بسیاری از مومنین در دنیا
 در سخت و نعیم اند و بسیاری از کفار در ضیق و مصیبت و در جوابش دو سخن است یکی همان که سخن باعتبار تکالیف شرعی
 و تقیید بدن و جهاد نفس است فعلاً و ترکاً و کافر مطلق العنان غیر متقی با و امر و نواهی است گوید در جنت است که کالیف
 از وی مرفوع گشته دوم آنکه مومن باعتبار مال خود از جنت و انهار و حور و قصور و حرم و خول و انوار و جزآن که
 زیر حصر بلکه زیر قید خطره قلب ند آید در دنیا گوید از زندان است که نعمت فانی بدولت باقی نمیرسد و اگر مومن به هیچ
 نباشد مگر خلوص و راد و استغنا از هر حد و دخول ملائکه اسلام از هر باب و دوران ولدان و غلمان همچو لولو منشور و گوهر
 شاهوار با کوشش و کواب بر سر مرفوعه و زرابی مشوشت و کواب موضوعه و نمارق مصفونه و محوم شسته طیر و فواکه متخیره
 و نعیم نامحصور و لذا اند نامعدود و رضوان اکبر از جانب او تعالی همین تنها برای او بهتر از دنیا و ما فیهاست و این دار
 باین اعتبار در حق او یعنی پیش نیست اگر چه در مال برابر قارون و در عزت مثل فرعون و در جبروت مثل نمرود باشد
 و قاهر قرآن و متاصل قرون بود و اکوان برای او خضوع کنند و حیوان منقاد او شوند بلکه اگر از دولت و جاه دنیا

مثل سلیمان بنی امد علیہ السلام بفرض محال بدست او آید نسبت بانچه در آخرت حاصل او گردد همچو کسی است که در طاعت
 سخن و استر سجان است چه در حیوان در آخرت است نه این خاکدان فنا نشان و کافر باعتبار آنچه او را در آخرت نصیب
 گردد از حریق و زغیر و شقیق و دواب و غیره و ثبوت در قعر نار سجود و تخریب جمیع و غساق در دایره او و توفیق خلود در درجات جمیع
 و انواع عذاب الیم و تبدیل خلود و نزع بجلود و ماسعود و نبش حیات و عقارب جهنم و صهر بطون و جلود و بشارب آن
 گوید درین عالم اگر در ضیق سخن از سخن دنیا واقع ضیق و اشع بلیه باشد و ملتعب به نیران گردد نسبت بمال حال او که از
 تعاطی کفر و معاصی حاصل او شده و سخن خلود در جمیع و عذاب همین گیم گشته در دنیا در عظم جنات دنیا و اثرش در تب علیاست
 قائم به سوم آنکه تسمیه آنحضرت صلعم دنیا را همین مومن مفید آنست که وی از صین موت خارج از ضیق بسوی سعادت است

و منزل او بعد فراق از دنیا اوسع و حالش از بعد الموت اوسع + و قبره خیر له و ارفع +
 عن انس قال قال رسول الله صلعم ما شبهت خروج بنی آدم من الدنیا الا مثل خروج العصبی من بطن امه من ذلك الغم
 و الظلمة الی روح الدنیا اخرجه حکیم الترمذی فی نوادر الاصول و عن عبادة بن الصامت قال قال رسول الله صلعم
 ما علی وجه الارض من نفس موت و لما عند الله خیر مما يرجع الیها و لانا نعم الدنیا ما فیها اخرجه الفسائی و درین باب
 روایات است و احادیث تو سعید در قبر پیشتر در شرح آیات گذشت و در حدیث آمده ان القبر و ضمة من یافن بخته
 او حفرة من حفرة النیران و سیوطی در شرح الصدور بانی در احوال موتی در قبور عقد کرده و در آن ذکر نماز و قرأت قرآن
 و تراویح و نوم و لباس در باره اموات کرده و عن ابن عمر قال قال رسول الله صلعم و سلم علی علی بن ابی طالب
 و حشمة عند الموت و لانی قبورهم و لانی منشرهم اخرجه الطبرانی فی الاوسط و الاصبهانی فی الترغیب و عن ابن عباس
 ان رسول الله صلعم قال اخبرنی جبریل ان لا اله الا الله انس لمسلم عن یوت و فی ثبده و حین کسب
 من قبره و اخرجه ابوالقاسم بجمیل فی الیسبج لیکن مراد بابل کلمه توحید در دنیا اصحاب اعمال صالحه و الطاهر
 پس جهاد یا بگردن او را ایشان معدود شود و در نه س فتوی ببولت ایشان رسی که نتوانی به چیزین دو کعبت
 آن هم بعد پریشانی تسلیم امد تعالی علی من فی السیاق من المومنین و تسلیم الملائکة علیهم

و فی السیاق بالسلام یلتقی من دبه و من اولئک الملائکة مراد ملائکة مرسل بسوی مقصود بالروح
 و بیت اشارت است بسوی قول ابن مسعود انه اراد ان یقبض روح المؤمن اوحی الله الی ملک الموت اقره بنی السلام
 فاذا جاء ملک الموت لقبض روحه قال ربک یقرک السلام اخرجه ابن مسنده و برابن عازب در قوله تعالی یخفی
 فیها سلام فرموده یوم یلقون ملک الموت لیس من مومن یقبض روحه الا سلم علیه اخرجه ابن ابی شیبة ابن ابی حاتم
 و الحاکم و صحیح البیہقی و ابن عباس در قوله تعالی فسلام لک من اصحاب الیمین گفته یاتیه الملائکة بالسلام من قبل
 الله فیسلم علیه و یخبرونه من اصحاب الیمین و قتاده در آیه سوو که گفته سلام من عذاب الله و سلمت علیه ملائکة الله

ودرین باب آثار کثیره از صحابه و تابعین است و این سلام از طرف خداوند ملائکه است بر مومن میت و کفنی به تعظیماً و
 کرمیایلقون بالبشری ویا الکفان و الروح و الرجحان و الرضوان . عن سلمان قال قال رسول الله صلعم
 اول ما يبشر به المؤمن عند الوفاة روح وريحان و الجنة واما اول ما يبشر به المؤمن في قبره فيقال انبش برضاه الله و الجنة
 قد است خير مقدم قد غفر الله له شيعاك الى قبرك و صدق من شهداك و استحباب لمن استغفر لك اخرج ابو القاسم بن
 مندة و شيخان از عباده بن مسعود روایت کرده اند که فرمود رسول خدا صلعم من احب لقاء الله احب لقاءه فقالت
 عائشة ان الله الموت قال ليس فكذلك ولكن المؤمن اذا حضر الموت بشر برضوان الله و كرامته فليس شئ احب اليه مما امر
 فاحب لقاء الله و احب لقاءه الحديث و روى عن جده بن جهم و قوله تعالى ان كان من المقربين فرح و ریحان گفته
 يذاعن الموت و تجباله الجنة الى يوم البعث و ابو هريره گفته ان النبي صلعم قال للمؤمن اذا احتضرت الملائكة بحرية فيها
 و حساباً و ریحان فتسل روحك كما تسل الشجرة بن العجين و يقال ايها النفس المطمئنة اخرجي راضية مرضيا عليك الى الروح المع
 و كرامته فاذا خرجت روح و وضعت في ذلك المسك و الريحان و طويت على حجرية و ذهب به الى عالمين اخرج البزار و
 ابن مردويه و درین باب آثار و اقوال علماء و حکایات صلحاء بسیار است که بعد موت کلام کردند و از تقارب و التقاء
 روح و ریحان خبر دادند مثل بی و مورق مجلی و در حدیث عائشه آمده که گفت انی سمعت رسول الله صلعم يقول حکم جل
 من موتی بجملة البوعيم گفته این حدیث مشهور است و یقینی در دلائل تصحیحش کرده و گفته صحیح لایسک فی صیحة گویم پس این اخبار
 معجزه باشد شو علیه الارض تبکی و السما ما ذکا ان یاتی الخیر عنه فیهما عن انس قال قال رسول الله
 صلعم ما من عبد الا دل به اب یعد منه علمه و یاب یزل منه رزقه فاذا مات فتداه و کبیا علیه ثم تمی به و الا یت فما بکت علیهم
 السما و الارض و ذکر انهم لم یکنوا یعلمون علی وجه الارض علماً صاعداً فیسک علیهم ولم یصعد لهم الى السما من کلامهم الا علمهم
 کلام صاعق فتفقد هم فیکب علیهم اخرج الترمذی و ابن ابی الدنیانی ذکر الموت و البوعین و ابو حاتم و الخطیب نحوه عن ابن عباس
 موقوفا و قال وان تو ما سیتون لم یکن لهم فی الارض اثماً یصعد الی الله منهم خیر فما بکت علیهم السما و الارض
 و عنه قال تبکی الارض علی المؤمن اربعین صباحاً و مجاهد ذکره مذکوره گفته ما مات مؤمن الا بکت علیه السما و الارض
 فقیل له تبکی قال و ما للارض الا تبکی علی عبد کان لتبکیه و تسبیحه
 فیباد و می کدوی النخل معرفة المیت من بغیة کلمه و کیفیته و یخلفه قبره یعرف من بغیة و یخلف
 و یلبس الا کفان او من ینزل کلام درین مزم در شرح ایات گذشته است لیکن علی الاجمال و در نجف
 بغرض تفصیل ایرادش کرده عن ابی سعید خدری ان انس بنی صلعم قال ان المیت یعرف من بغیة و یخلفه و یخلفه
 یولیه فی حفرة اخرج احمد و الطبرانی فی الاوسط و ابن ابی الدنیانی و ابن مندة عمر بن دینار گفته ایچ میت نمی میرد
 مگر آنکه جاننش در دست فرشته می باشد می بیند سوی تن خود که چگونه غسل و کفنش می کنند با او و میگویند

اورا بر سر پشته نشاندند مردم بر تو و سفیان گفته میت هر شی را می شناسد تا آنکه سوگند میدهد غاسل خود را که سبکی کند برین
 و ایوب گفته میگویند که استیت بر اهل و تمجیل او مست بسوی حفره و درین باب روایات بسیار است و ظاهر آنست
 که این چنین از قبیل رای بخت نمیدوان گفت **ترحیب القبر بالمیت و لطفت ضممه له** الهی قبره محب
 یعنی ضم الحبيب المحب + مصراع اول اشارت است بحديث ابی سعید ان رسول الله صلی الله علیه و آله قال اذا دفن العبد المؤمن
 قال له القبر حبا و اهلها امان كنت لاحب من ممشی علی ظمري الی فاذا ولیک الیوم فتری عنی فیتسع له مدبره و یفتح له
 باب الی الجنة قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم انما القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفرة النار اخرج الترمذی و
 عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله من حضر النار و روضة من رياض الجنة اخرج به یقی قرطبی گفته هدا عندنا
 محمود علی بالتحقیق لا المجاز فان القبر علی المؤمن خضره و العشب من النبات و قد بینه ابن عمر فی حدیثه فانه الریحان **و عن**
ابی ایوب الانصاری ان رسول الله صلی الله علیه و آله قال ان نفس المؤمن اذا قبضت تلقاها اهل الرمة من عباد الله كما یلقون البشیر
من اهل الدنیا حدیث اخرج الطبرانی فی الاوسط و سعید بن جبیر گفته اذ مات السیت یتقبایه و له كما یتقبل الغائب ثابت
 ثانی گفته ما را رسیده است که چون میتی می رود اهل و اقارب او که پیش از وی مرده اند با استقبال او می آیند و وی بسیار
 شادمان میگردد و ایشان و ایشان بوی از قریب مسافر بسوی اهل خود گویم و دال است بر آن قول بعضی صحابه که در سیاق
 موت گفته الیوم اتقی الاجرة ثم اخرج به معلوم و این دال است بر اینکه این امر در ایشان معروف بود حافظ ابو نعیم گفته که گفته
 باحسن بن علی بن ابیطالب و جعه دخل علیه رجل فراه جزعا من الموت فقال یا ابا محمد ما یأخذک ما هو الا ان تفارق **حک**
 بسا که تقدم علی ابوبیک علی و فاطمة و جدیک محمد بنی صلی الله علیه و آله و خدیجة و عمیک حمزة و جعفر و علی اخویک انما انتم الطیب و البسیم
 و ظهر علی خایه امک رقیة و ام کلثوم و زینب فسرری عندهای **ثالث** و ذریب ما کان به من اجزاء و اما مصراع ثانی در اشارت
 بحديث غایبته صدیقه است قالت یا رسول الله انک منذ صدمتني بحديث منکر و کثیر و منغظة القبر لم یس نفعنی شی قال یا عایشة
 ان السموات منکر و کثیر فی اسمع المؤمنین کالاتمد فی العین و ان منغظة القبر کالام الشفیقة لیکوا لیهما انهما الصلح فتعظم
 راسه غمزا رفیقا و لکن یا عایشة و ل لاشاکین فی الدکیف ایض فظنون فی قبورهم کمنغظة الصخرة علی البیضة اخرج به یقی
 و ابن مندة عن سعید بن المسیب ابو محمد جمی گفته اصل ضممه قبر این است که زمین مادرش آوم است از وی پیدا شده اند و زنا
 و راز از وی غائب مانده چون بسوی او باز گردانیده شده زمین ایشان را ضم کرد و چنانکه مادر پسر غائب خود را از زرقا
 آوردن بروی با خویش منضم می سازد پس هر که مطیع ندهست ضم او برت و رفیق میکند و هر که عاصی خد است تمام او
 می نماید و این سخطوی بریت از برای رب خودش است و دلی از این عباس انس روایت کرد که فرمود رسول خدا صلی الله
 رحیم تر بود ان صدای تعالی به بنده خود وقتی باشد که بنده بقبر آید و مردم و اهل از او متفرق شوند گویم الحمد لله که در آن
 تنهایی حق تعالی قرین و رحیم خواهد بود **ج** جهانی مختصر خواهیم که انجبا + همین جانی من و جانی تو باشد

صلوة الاموات في قبورهم ودر باصلوا به احيانا - وفيه ايضا قرا والقرانا - اخبار كثيرة ثابتة انه
 در آنکه سوتی در قبور خود نماز میگذازد انداز آنکه آن مرده ان النبي صلعم قال الانبياء احياء في قبورهم يصلون اخرجه ابو يعلى السبكي
 وعنه ان النبي صلعم ليلته اسرى به مر موسى عليه السلام وهو قائم يصلي في قبره اخرجه سلم ثم ذكر له طرق كثيرة وثابت بناتي
 گفته اللهم ان كنت اعطيت احد العمولة في قبره فاعطني لصلوة في قبري اخرجه احمد وانا قول مثله والدون الاجابة النعيم
 از جبر آورده که وی گفت سوگند بخدا اینکه جزا کسی خدا نیست ثابت بنانی را در محد و آوردم و با من حمید طویل بود چون
 خاک را بروی در قبر برابر کردیم شش بنیاد و چمی بینم که وی در محد ساد نماز میگذازد و در دعای خود میگفت اللهم کن
 اعطيت احد من خلائك الصلوة في قبره فاعطينها فانا كان ليرد دعاه يعني اين دعای او بمصعد قبول سید با رخا اگر چه
 من همچو ثابت بنانی ثابت بر عمل نیم لیکن یکی از عاصیان است رسول نبی تو محمد صلعم هستم و چنانکه وی رحمة العالمین
 تو ارحم الراحمین گناه ما بخش و در گور از عذاب بر بان و اگر اجدی را از خلق توفیق نماز یا قرات قرآن بخشید و مرا هم
 یعنی موت موفق باین هر دو کن از توفیق دور نیست مع که مستحق گرام است گنا کارانند و ابن عباس گفته ضرب بعض اصحاب
 النبي صلعم خباه علی قبره لولا بحسب انه قبر فاذا فیه انسان یقر سورة الملک حتی ختمها فاتی النبي صلعم فاخبره فقال هی المنجیة
 تجیه من عذاب القبر اخرجه الترمذی ح سنه واحکام السبکی ابو القاسم سعدی در کتاب الروح گفته این تصدیق است از رسول
 خدا صلعم با آنکه میت در قبر سخواند زیرا که عبد الله را اخبار با تمعنی کرد و وی تصدیقش فرمود و امام جمال الدین بن سبکی در کتاب
 العمل المقبول فی زیارة الرسول نوشته هذا الحديث واضح الدلالة علی ان الميت یقر فی قبره سورة الملک و قد وقع فی ذلک
 ذکر اکرام الله لبعض اولیاءه بذلك و اکرام بعضهم بالصلوة و كان يدعو الله فی حیاته بذلك فاذا كان من اکرام الله لبعض اولیاءه
 تکلیفهم من الطاعة والعبادة فی القبر فالانبياء علیهم السلام بالطریق الاولی انتهى گویم اینجا معلوم شد که عبادت و طاعت
 واقع در قبور از سوتی از جنس اکرام الهی و اعظام عالم پناهی است نه از وادی تکلیف و تقیید بلکه با همی تلمذ و تذکر خدا و
 است در دشت شری است اللهم زقنا و حافظ زین الدین بن جب در کتاب اهل القبور نوشته قد یکرم الله بعض اهل البرزخ
 باعمال الصالحة فی البرزخ وان لم یحصل له بذلك ثواب لانقطاع عمله بالموت لکن انما یقی عمله علیه لیتمم به اکرامه و طاعته كما
 تشتم بتاک الملائكة و اهل الجنة فی الجنة وان لم یکن علی ذلک ثواب لان نفس الذکر والطاعة اعظم نعم عند الله فما تشتم تشتموا
 بشئ ذکر الله و طاعته انتهى و ابو الحسن بن برقی در کتاب الروضة از عبد السبن محمد بن منصور آورده که گفت حدیثی از ابراهیم
 اخفار قال حفرت قبر ابنت بنت فشمس راحة المسک حین اتعبت اللبنة فاذا شیخ جالس فی قبره یقر القرآن و یحفظ
 ابو بکر خطیب بسند خود از عیسی بن محیر طوماری آورده که گفت ابو بکر بن مجاهد مفری را در خواب دیدم گویا میخواندیم
 تو مرده و میخوانی گفت در پس هر نماز و نزد ختم قرآن خدا را دعا میکردم که مرا از کسانی گرداند که در قبر قرآن میخوانند
 و با انا دعوی بمثل ذلك وهو الذي لا یحیی من دعاه و ابن عباس گفته من را در قبر مصحف سید پیوسته آورده اند

اخرج المجلد فی کتاب السنه وفيه ضعف سید علامه گفته در نیمی الحافظ ابو یعلیٰ فی النوم بعد موتہ و ہونذا مدیتہ جدرا تہا و سیدنا
 کلما کتب فسنل عن ذلک فقال سالت المدان لشیخنی بالعلم کما کنت اشتغل بہ فانما اشتغل بالعلم فی قبری انتی گویم شوقی کہ
 مرا بعلم دین بہت خصوصاً با کتاب مبین و سنت سید المرسلین بر جناب باری عم نوالہ و جل جلالہ مخفی نیست اگر این محترم صاحب
 واقف مخلوق خود را ہم باین شغل دران گوشہ تنہائی بنواز و از کریمیم و رحمت شامل او چندان در فرست و ما ذلک
 علی المد بعزیز و آرزو یزید رقاشی و حسن و غیرہا مروی است کہ ہر کہ مرد و او را چیزی از قرآن برای آموختن باقی ماندہ
 حق تعالی ملائکہ را میفرستد تا بقیہ قرآن بیاد او دہند تا آنکہ از قبر بر خیزد و عن عطیة العونی نحوہ و نسائی و عالم و بیہقی
 و شعب الایمان از عایشہ روایت کردہ اند کہ فرمود رسول خدا صلعم دخلت بحبہ فسمعت قاریا یقر القرآن فقالت من ہذا
 قالوا عاترۃ بن النعمان فقال رسول اللہ صلعم لک البرکۃ لک البرکۃ لک البرکۃ لک البرکۃ لک البرکۃ لک البرکۃ لک البرکۃ لک البرکۃ
 نحوہ مرفوعاً ایضا و یافعی در روض الریاض از بعض صحابین حکایت کردہ کہ قبر مروی را از بنیاد کندیدیم و خواہم کہ حد
 سازم شستی از گوری کہ متصل این حفرہ بود بیفتاد و چہ می بینیم کہ مردی سفید جامہ در گوشہ تعلقع سیکت و در کنار او
 صحیفہ از زہب مکتوب بزیب است و دران قرات میکند گفت مگر قیامت قائم شد گفتم نہ گفت خشت را بجای ماؤم
 عافاک المد پس خشت را در جای او نهادم انتی گویم شاہ صحف برای غیر حفاظ باشد و اللہ اعلم ترا و الاموات
 فی قبورہم و بعضهم فیہا یزود بعضا فحسوا الکفان من نقصاء عن جابر قال قال رسول اللہ صلعم
 احسنوا الکفان موتا کہ فانہم یتباہون و یتزاورون فی قبورہم اخرجہ ابی ہریرہ بن ابی اسامہ فی مسندہ و الدلمی فی الدررۃ
 و العقیلی و عن ابی ہریرۃ مرفوعاً نحوہ عند ابن عدی و اخرج مسلم فی صحیحہ او اولی احدکم اخاہ فلیحسن کفنتہ و نحوہ مرفوعاً
 عن انس و زاذانہم یتزاورون فی الکفان اخرجہ ابی عقیلی و الطحاوی فی التاریخ و مثلہ عن ابی قتادہ مرفوعاً عند النسائی
 و ابن ماجہ و مجاہد بن یحییٰ اللہدانی فی صحیحہ و ابن ابی الدنیا و البیهقی فی شعب الایمان اہل علم گفته اند کہ مراد تجسین کفن بیاض
 و نظافت و کشف است او است نہ گران بہا بودن آن زیرا کہ در حدیث از سفالہ نہی آمدہ و از ابن سیرین آمدہ کہ وی
 کفن حسن و دست میدہشت و میگفت کہ موتی در الکفان خود زیارت یکدیگر میکنند و اما قول ابو بکر رضی اللہ عنہ انما ہو لکم
 یعنی الصدید پس خود جناب وی بزرگ سببش پرورختہ و عایشہ را فرمودہ غسلی ثوبین بزدین کفنی بہا فانما ابوبکر احدین
 اما حسن الکسوة او سلوب سوز سلوب پس کفن خود را بغسل حسن ساخت و اخبار کرد کہ او را بہتر ازین کفن خواہند پوشید
 یا از وی این کفن را خواہند برد و از عمر بن الخطاب آمدہ قصد وانی کفنی فانه ان کان لی عند اللہ خیر ابدنی ما ہو خیر منہ
 وان کنت علی غیر ذلک سلبتی و اسرع سلبی و قصد وانی حفرتی فانه ان کان لی عند اللہ خیر و سعی فی قبری مدبصری ان
 کنت علی غیر ذلک ضیقہ حتی تختلف اضلاعی و حذیفہ رضی اللہ عنہ نزد موت خود فرمود اہا عوالی ثوبین و لا علیکم
 ان تعالوا فان یصیب صاحبکم خیر کسی خیر نہا و الا علیہا سلبا سر بجا گویم کسوت و رقبہ مختص بعض عباد اللہ است و عتاب

بر خیر و رحمت الهی است نه بر آرایش ظاهری و لهذا گفته اند سه از برون چون گور کافر بر چل + و ز درون تفریدی
 عزوجل + و در باره قصر کفن و عدم تحسین آن منامات صحیح در روایات مرسله و غیره آمده حافظ ابن قیم رح و کتاب
 الروح در مسئله تراور گفته الارواح فسمان مغذیه و منعمه فاما المغذیه فی شغل عن التزاور و التلاقی و اما المنعمه
 غیر المحبوسه فقتلاقی و تزاور و متذکر ماکان منها فی الدنیا فیکون کل روح منها مع رفیقها التی علی مثل عملها و روح
 نبینا صلعم فی الرفیق الاعلی قال تعالی و من یطع الله و الرسول فاولئک مع الذین انعم الله علیهم الایة
 و هذه المعیة ثابتة فی الدنیا و فی البرزخ و فی دار البعث و فی دار الجزاء و المراد مع من احب فی هذه الدور الثلاث قال و قد لواترت
 المرأی بذلک بعد شیء کثیر از ان ذکر کرده و گفته که سخت صریح بدان آمده است گویم ظاهر آیه و حدیث مذکور است
 که آدمی با دوست خود است اگر چه در عمل قاصر باشد و حتی که محبت برای خدا بود و هم اعتقاد آن کس باشد و این بشارت
 عظیم است برای ما غریبانه زیرا که هر چند در عمل قاصریم لیکن خدا اکاد و دل آرز و مندگواه است که محبت ما با صاحب و تابعین
 و زمره محمدین از مستقیمین و متاخرین و اتحاد ما در عقاید و اتباع و انکار طبع ما از اهل بیع و رای و فسق ثابت ایم
 و از اینجا امید داریم که حق تعالی در برزخ و در حشر ما را تحت لوا سید المرسلین صلعم و در جرد متبعین برانگیزد و رفیق
 ایشان در خیرات انجا گرداند و این کار بروی تعالی آسان تر از هر آسان است سه شنیدیم که در روز امید ایم
 بدان را به نیکان بهشت کریم + آری سه گر چه از نیکان نیم خود را به نیکان بسته ام + در بهار آفرینش رشته گلدسته ام +
 ابن ابی الدنیا بسند خود آورده که چون بشرین بر این معرور برود مادرش بروی بیخ بسیار کرد و گفت ای رسول خدا
 همیشه باکی از بنی سلمه باک میکرد و آیا اموات یکدیگر را می شناسند تا سلام خود به بشر رسانند فرمود آری و الذی نفسی
 بیده یا ام بشر انهم یتعارفون کما یتعارف الطیر فی رؤس الشجر پس هیچ باک از بنی سلمه نمی مرد مگر آنکه ام بشر نزدش
 آمده میگفت ای فلان علیک السلام و وی میگفت و علیک السلام باز میگفت بشر از من سلام بخوان و درین باب
 روایات است و در بعضی از آن آمده که خبر یکدیگر می پسندند اگر معلوم شد که فلانی بمردن ایشان نرسید میگنید ان الله و انما
 الیه راجعون اور البسوی با وی بر و ندرت بزرگ ابویوب الانصاری مرفوعا و اما ملاقی ارواح احویا و اموات پس
 ابن قیم برای آن مسئله عقیده کرده و گفته ان شواهد با و اولتها اکثر من ان یحصر بالاله تعالی و احسن الواقع من اعظم شهود
 بها فیلتقی ارواح الاحیاء و الاموات کما یتلقى ارواح الاحیاء بعدة بزین مسئله کلام کرده و مرأی صادق و اسعد ذکر نموده
 که این مختصر گنجایش آن ندارد سعید بن سبب گفته عبدالممد بن سلام و سلمان فارسی با هم ملاقی شدند یکی دیگری گفت
 اگر پیش از ما میری ما را ملاقات کنی و از تقارب خبر دهی و اگر من پیش از تو میرم با تو ملاقی شوم و خبر دهی دیگری گفت
 که مگر احویا و اموات با هم ملاقی می شوند گفت آری ارواح ایشان در جنت است میروند هر جا که میخواهد سعید گفت که
 فلانی بمردن او را در خواب دیدم گفت تو کل کن و پیشتر شو که مثل تو کل بیج شی را ندیدم گویم حق تعالی فرموده و علی

فلیتوکل المتوکلون **س** گفت پیغمبر باو از بلند بر توکل زانوی هشتر بند عباس بن محمد الطلب گفت
 پنجمم که عمر را بنجواب منم بین ندیدم او را مگر نزد قرب حول چه می بینم که عرق از پیشانی خود پاک میکند و میگوید
 او ان فراغی ان کان عرشى لیه لولا ان لقیته رؤفا رحیا و عبد اللہ پدر خود عمر بن عبد العزیز را بنجواب دید و پرسید که
 اعمال را انصاف یافتی گفت ای سپهر من استغفار را و سلمه بن عبد الملک عمر بن عبد العزیز را بعد موت او در خواب
 و پرسید که ای امیر المؤمنین بعد موت بکدام حال گردیدی گفت ای سلمه ایندم فراغ یافتم و الله استرحنا الا الان
 گفتیم کجا هستی گفت با ایله ہدی و جنات عدن و این قسم منامات بسیار است که یکی صاحب یا قریب یا غیر خود را در خواب
 دید و وی او را بچیزی خبر داده که جز صاحب رؤیا کسی آنرا نمیداند و این واقعات نامحسوراند و مردم در آن مشترک
 ابن القیم گفته و قدر این سخن و غیر نامن ذلک بجانب بعد گفته رؤیا سه نوع است یکی از خدا و هم از شیطان سوم از
 حدیث نفس و رؤیای صحیحہ چند قسم است یکی الہام کہ او تعالی القاء آن در دل بنده کند و این کلام است کہ حق تعالی فرماید
 یا بندہ خود کرده قالہ عبادة بن الصامت و دوم التقاء روح ناظم با روح موتی از اہل و اقارب و اصحاب غیر ہم سوم عروج
 روح بسوی او تعالی و خطاب باری تعالی مر او را چہارم دخول روح در جنات و مشاہدہ آن و جز آن پس التقاء روح
 امیاء موتی نوعی از انواع رؤیای صحیحہ است کہ نزد مردم از جنس محسوسات باشد متی معرکہ الاموات من
 انا ہم و السہم بہ و روہم السلام علیہ و یعرفون من اقاہم و انما و یانسون ان اقی المقابسا
 و سلوا و دعا علی المسلم و فی ای یوم قالہ ابن القیم عن عائشہ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم ما یرجى رجل یزور
 قبر اخیہ و یجلس عنده الاستانس بہ و یرد حق یقوم اخرجه ابن ابی الدنیانی کتاب القبور و عن ابی ہریرۃ قال اذ ہم
 رجل بقبر یعرفہ سلم علیہ الاراد علیہ السلام اخرجه البیهقی فی الشعب و عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم ما یرجى احد
 یر بقبر اخیہ المؤمن کان یعرفہ فی الدنیا سلم علیہ الاعرفہ و یرد علیہ السلام صحیحہ ابن عبد الحق و اخرجه ابن عبد البر فی الاستبکات
 و التسمیہ و فی الباب روایات و محمد بن واسع گفته ان المؤمن یعلمون تراویحہم بجمعة و یوما قبلہ و یوما بعدہ حافظ ابن القیم
 گفته الاحادیث والآثار تدل علی ان الزائر متی علم بہ النور و سمع سلامہ و انسج و یرد علیہ و ہذا عام فی حق الشہید
 و غیرہ و انہ لا توقیت فی ذلک قال و ہو واضح من خبر الضحاک الدالی علی الوقت متی و بہین اشارت بہست و نظم
 ابن القیم گفته قد شرح رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم ما علی اہل القبور ان یسلوا علیہم سلام من یحاطبون لیسئلوا السلام
 علیکم دار قوم مؤمنین و ہذا خطاب لمن یسمع و یحقل و لولا ذلک لکان ہذا الخطاب بمنزلہ خطاب الجہاد و المعدوم قال و یحقی
 فی ہذا التسمیہ للسلام علیہم زائر اولو لا یتم تشعرون لملح قسمیہ زائر فان النور ان لم یعلم زیارۃ من زارہ لم یصح
 ان یقال زارہ ہذا هو المعقول من زیارۃ عند جمیع الامم و کذلک السلام علیہم ایضا فان السلام علی من لا یشعروا لیسئلوا
 بالسلام محال و قد علم النبی صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم ان یقولوا السلام علیکم اہل الدیار من المؤمنین و المسلمین و انما الشاہد

بكم لا حقون يرحم الله استقديين منكم والمتأخرين نسأل الله لنا ولكم العافية فمنذ السلام والنخواب والله الموجود لمن يسمع
 ويعقل ويخاطب ويردوان لم يسمع المسلم الروايتي وعن ابي هريرة قال قال ابو زريرين يا رسول الله ان طريقي على
 الموتى فهل من كلام التكلم به اذا مرت عليهم قال قل السلام عليكم يا اهل القبور من المسلمين انتم لنا سلف ونحن لكم تبع و
 انا انشا الله بكم لا حقون قال ابو زريرين يا رسول الله سمعون قال سمعون ولكن لا يستطيعون ان يجيبوا قال اي جوابا
 يسمعون اي والا فهم يردون وقد وهم جماعة فقالوا ان قوله فلا يستطيعون توصية ولا الى اهلهم يرجعون +
 دل على انهم لا يعرفون زائرا ولا يتلقون خبرا جملا بصد الآيات وتفسيرها والا فصد بما ينظرون الا بصحة واحدة
 تاخذهم يجمعون والآية في صيغة يوم القيامة وان الاحياء لا يستطيعون توصية الكلام في الروح وحققت
 واعلم بان هذه الصفات اكثرها للروح كالذات + فاصرف عنان القول نحو الروح - شرح حاله
 باحق والصحيح كلام درين مسئله بشير وذيول شرح ابيات سيوطي بح بقدر ضرورت مقام گذشته وناظم در بخا چهار
 مسئله متعلق بدان ذكر کرده وگفته فالروح جسم حادث نوراني حي خفيف مسرع السرعان - ينفذ في
 الاعضاء نفوذ النار في الفخار او كالماء في الاشجار مسئله اولي جسم بدون روح ودرين مسئله از نظار واپر علم
 اقوال است كه ابن القيم ذكر آن کرده وهر چه در خور البطال بود بردش پرداخته بيان حق نموده وبران ايضاح استدلال
 کرده پس هر چه بجهل آن لائق اجمال است از ذكرش اعراض کرده و آنچه موافق دليل است آن را آورده مي شود
 قال رحمه الله تعالى هو جسم مخالف بالماهية لهذا الجسم المحسوس وهو جسم نوراني علوي خفيف حي متحرك ينفذ في جوه الاعضاء
 ويسري فيها سرعان الماء في البورد وسريان الدم في الزيتون والنار في النجم فاد است هذه صالحة لقبول الآثار الفاعلة
 عليها من هذا الجسم بقى ذلك الجسم ساريا في هذه الاعضاء وادانها هذه الآثار من محس وان الحركة الارادية وادانته هذه الاعضاء
 بسبب استيلاء الاخطاط الغليظة عليها وخرجهت عن قبول تلك الآثار فارق الروح البدن ونفصل الى عالم الارواح
 وهذا القول هو الصواب في المسئلة وهو الذي لا يصح غيره وكل الاقوال سواه باطله وعليه دل الكتاب السنة واجماع الصحابة
 واولد يعقل والفطرة اتقى بعده اولد اين مسئله را بريك نسق سوق کرده وبقرآن و حديث استدلال نموده و يك صد
 و شانزده دليل از اولد كتاب سنت ايراد کرده و گفته الرابع عشر بعد المائة ان العقلاء كلهم متفقون على ان الانسان
 هو هذا الحي الناطق المعتدى احساس المتحرك بالارادة وهذه الصفات نوعان صفات البدن و صفات لروح ونفسه الناطقة
 فلو كانت الروح جوهر متجرد الاداخل العالم ولا خارج ولا مستقلا به ولا منفصلا عنه لكان الانسان كذلك او كان بعضه
 في العالم وبعضه لا خارج العالم ولا داخله وكل عاقل بعلم بالضرورة بطلان ذلك فان الانسان بجهته داخل العالم بدنه و
 وهذا في البطلان ايضا بي قول من قال ان نفسه قد برت غير مخلوقة فخلوا نصف الانسان مخلوقا ونصفه غير مخلوق وقال ابن
 والذي عليه جمهور العقلاء ان الانسان هو البدن والروح معا وقد يطلق اسم على احد هادون الآخر بقدرته قالنا

لهم اربعة اقوال في سمي للانسان هل هو الروح فقط او البدن فقط ام مجبو عنهما او كلواح منهما انتهى والمسألة الثانية
 كون الروح حادثه او قديمه وهي مسئلة ضل فيها طوائف من بني آدم وبيدني بترتبع رسا على نبينا وآلينا عليهم السلام فيما لمحق
 المبين فاقول اجبت الرسل على انها محدثة مخلوقة مصنوعة مبرورة مدبرة بذات معلوم بالا اضطرار من دين الرسل كما يعلم
 بالا اضطرار من دينهم ان العالم حادث وان سواد الابدان واقع وان الله تعالى هو الخلاق وان كل ما سواه مخلوق وقد
 تقضى عصر الصحابة والتابعين وتابعيهم وهم القرون المفضلة على ذلك من غير اختلاف بينهم في حد وثنا وانما مخلوقة
 حتى نبعت نابغة من قصر محمد في الكتاب الستة فزعم انها قديمة غير مخلوقة وانما اجاب الله امر الله غير مخلوق وبانه تعالى
 ايضا فما اليه كما انما علمه وقدرته وسمعته وتوقف آخرون قال شيخ الاسلام بن تيمية روح الأدمي مخلوقة متبدعة
 باتفاق سلف الامة وائمة ما والستة وقد حكي اجماع العلماء على انها مخلوقة غير واحد من ائمة المسلمين بل حكاها محمد بن
 نصر المروزي اللامع المشهور الذي هو من اعلم اهل زمانه بالاجماع والائتلاف وحكي ابو بصير قتيبة والحن في ابو عبد الله
 بن مندرة والذي يدل على انها مخلوقة له وجوده وقد ذكر ابن القيم ان الناس في المداها الروح في اناية خمسة اقوال اثنان
 انه الروح الذي به حياة الحيوان وان السؤال عن قدمه او حده وثم قال ابن القيم والنفس الدالة على انه فان الله لم يكن
 شي غير كما ثبت في صحيح البخاري عن عمران بن حصين وفيه قول صلى الله عليه وآله وسلم كان الله ولم يكن شي غيره وكان شرا
 على الماء الحديث وهو ال على انه لم يكن مع الله روح ونفوس يساوي وجودها وجوده تعالى عن ذلك علوا كبيرا بل
 هو الاول وسده لا يشاركه غيره في اوليته بوجه من الوجوه ومنها النفوس الدالة على خلق الملائكة وهم ارواح مستقينة عن
 اجساد تقوم بها وهم مخلوقون قبل خلق الانسان وروحه فاذا كان كذلك الذي يدعى الروح في جسم من آدم مخلوقا فكيف
 تكون الروح الحادثة بنسخة قديمة شبه علامه محمد بن اسمعيل ثم كفت قلت اما هذا المثل فليس مما يهضم لانه يقول انفسهم ارسال
 الملائكة بنسخة لا يدل على حدوثه او قد يرسل بالشي القويم بجد في الحوادث كما يقية بون في الكلام من انه قديم وانما ينزل ملك
 فيلقية الى رسل الله في غيره من الاولات نسية وقد تنبأ ابن القيم حدوثها بسبب خصا ما لا استدلالا انتهى واما انكوسيل
 حدوث روح مجده بودن اوست ومجده في باشد مخلوقا بين ابن ابي عمير منتقرا بسوى استدلال است وتحقق است كه
 ثابت شده است كه نيت قديم مكر الله وادله بدان در علم كلام قائم انه وهو كه على قديمي مراد خدا باشد بروي برهان است
 و برای مدعی قدم ارواح ولسلی ناهض یا نته نشد و در اخنافتش بسوی خدا و قوله قل الروح من امر ربي محبت بر قدم است
 بلکه دلیل بر مخلوق بودن اوست واما انکه خلق روح قبل اجساد است یا بعد آن پس این بحث زگیست که در اینجا خیل شده
 واز محل نزاع نیست و ابن القیم روح درین بحث اطالت مقادلت کرده و اختیار کرده که خلقت روح بعد خلق اجسام است
 واطال فی بداور و ما خالفه لیکن ناظم روح گفته که قوی لنا انما مخلوقه قبل الاجساد قبلیه غیر معلوم زمانا و لا ابتداء
 و ذلك ان اربعة العقائل بتقدم خلقها و احسنه و تكلف ابن القیم و ما فانه من ما قاله لولا محبة الاقضية من است كل علم القدر

وما كنت بين الطائفتين انتفى وسئل عن قولنا طمير مست والنفوس الروح هاشيان - وقيل شئ واحد
 والثاني - اختاره العلامة ابن القيد - لما رآه من دليل قيو - حافظ ابن القيم گفته اختلاف الناس
 في الروح و النفس فمن قائل ان مساهما واحد وهم الجمهور ومن قائل انها متغايران ونحن كشف المسئلة بحول سد وقوة
 انتفى بعده از لغت و جزآن بران كلام کرده و سوال بود و از روحی بود که جز بومی شناخته نمی شود و آن روح نزد خدا
 و مردم آنرا نمی دانند و اما روح بنی آدم پس از غیب نیست و طوائف مردم از اهل ملل و غیر هم در آن کلام کرده اند و
 در تفسیر روح از ابن عباس و آیات آمده و آن همه مضطرب است کما قاله ابن القيم و ساقی کتابه و بین وجه الاضطراب
 و موقعا من وجهها من البدن الذي يختاره ذو و الفطن - هذا الاربع في المسائل - مشوقه لا فوا
 و الكائل - و این سئله چهارم است که آیا روح می میرد یا نه حافظ ابن القيم گفته اختلاف الناس في هذه فقالت طائفة
 موت و تذوق الموت لانها نفس و كل نفس ذائقة الموت قالوا و قد ولت الاوله على انه لا يبقى الا اسودده قال تعالى
 كل من عليها فان و يبقى وجه ربك ذو الجلال و الاكرام و قال كل شئ هالك الا وجهه قالوا و اذا كانت الملائكة
 تموت فالنفوس البشرية اولى بالموت قال اهل النار اتنا اثنتين فالموتة الاولى هذه المشهودة وهي للبدن و الاخرى
 لم يرح انتفى قلت و من هذا القبيل قول ميرزا الدهلوی رحمه **س** ساغر فانی و یزید و ساقی فانی + با هر که شدی
 در ملاقی فاسنه + بر دار دل از بهستی بی بود جهان + السد بود باقی و باقی فاسنه + و ترجمه انا بالعربی
 و بی نفسی السقاة و یفنی الکاس و النادی + و من تلاقیه من خل و من عادی + لا تری الی اللی
 و دهرها یعنی الجميع و یبقی ربنا الطادی + بعد ابن القيم گفته و قال آخرون لا تموت الارواح لانها خلقت للبقاء
 و انما تموت الابدان قالوا و یدل علی هذا الا حادیه الداله علی نعیم الارواح و عذابها بعد المفارقة الی ان یرجعها الی اجسادها
 و لو ماتت الارواح لانقطع عنها نعیم و العذاب و قال تعالی و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله امواتا بل احياء
 عند ربهم یرزقون فرحين بما آتاهم الله من فضله فمدح القطع بان ارواحهم قد فارقت اجسادهم و قد ذاق
 الموت قال و الصواب ان یقال موت النفوس هو مفارقتها لاجسادها و خروجها منها فان ارید موتها هذا القدر فی ذائقة
 الموت وان ارید انما عدم و تحلل و تصیر عدا محضاً فی الاموات بهذا الاعتبار بل هی باقیة بعد خلقتها فی نعیم او عذاب
 كما حررت به النفوس انما كذلك حتى یرد الی اجسادها و قد نظمت هذا الخلاف محمد بن الحسن الکندی فقال تنازع الناس
 حتی لا اتفاق لهم الا علی شح و الخلف فی الشح ففیل تخلص بنفس المرء سالمة - وقيل يشترك
 جسم المرء فی العطب + الشوب الهلاك یرید انهم اختلفوا فی كل شئ الا فی الهلاك ای الموت ثم قال اختلفوا فیہ ایضاً
 فقالت طائفة تلك النفوس مع الابدان فتشارك الجسم فیہ و قيل بل تخلص سالمة عن الهلاك کذا فی الجمع گویم بلال بن سعد و عظ
 خود میگفت ای اهل ظلم و ایزیل بقاشما برای فنا آفریده نشده اید بلکه برای بقا و دوام و چاره نیست از ان لیکن نقل